

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پنجابی زبان تے ادب

(پنجابی اختیاری)

نوویں دسویں جماعت لئی

پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور

جملہ حقوق بحق پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور محفوظ ہیں۔ تیار کردہ پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور
اس کتاب کا کوئی حصہ نقل یا ترجمہ نہیں کیا سکتا اور نہ ہی اسے ٹیپ، گائیڈ، کس، خلاصہ جات، نوٹس یا امدادی کتب کی تیاری میں استعمال کیا جاسکتا
ہے۔ اس کتاب کا مسودہ شعبہ نصاب و فاتی وزارت تعلیم حکومت پاکستان اسلام آباد کی زیر نگرانی تیار ہوا۔
بموجب مراسلہ: F-8-2/98-UR مورخہ 5 اپریل 1999ء۔

فہرست

نمبر شمار	عنوان صلی اللہ	مصنف	صفحہ نمبر
1	ذات نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی رحمت جھڑیاں	قد رآ فاتی	2
2	لمیاں اڈیکا	فرخندہ لودھی	5
3	قائد اعظم بارے کجھ یادگار واقعے	حمید اُلفت ملغانی	10
4	آسرا	پروین ملک	12
5	حضرت نوشہ گنج بخشؒ	ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد	15
6	ہُن کوئی دیوانہیں بلدا	کہکشاں ملک	17
7	غازی علم الدین شہیدؒ	ممتاز بلوچ	19
8	واپسی	حسین شاد	22
9	ساڈاوسیہ - ساڈا ورثہ	راجا رسالو	27
10	قصہ اک طوطے دا	ڈاکٹر سید اختر جعفری	30
11	ٹھیدا	مسرت کلانچوی	33
12	ساڈا ماحول	غلام دستگیر ربانی	39
13	ہمت کرے انسان تے۔۔۔	تاج محمد	41

(حصہ نظم)

1	حمد	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	45
2	نعت	حفیظہ تائب	47
3	کافی	شاہ حسینؒ	48
4	ابیات باہو	سلطان باہو	49
5	کرکتن ول دھیان کڑے (کافی)	سید بلھے شاہؒ	50
6	غفلت نامہ	شاہ مراد خانپوری	52
7	کلام وارث شاہؒ	سید وارث شاہؒ	53

54	ہاشم شاہ	8	دو ہڑے
56	خواجہ غلام فرید	9	استغفار (کافی)
57	مولوی غلام رسول عالمپوری	10	حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب
58	مولابخش کشتہ	11	غزل
59	پیر فضل گجراتی	12	غزل
60	حکیم شیر محمد ناصر	13	غزل
61	عبیر ابو ذری	14	عید
63	شریف گنجابھی	15	غزل
64	احمد ظفر	16	امن
66	احمد رراہی	17	میں خیراں منگاں دیں دیاں
67	ڈاکٹر رشید انور	18	شہید دی ماں
69	عارف عبدالمتین	19	غزل
70	منیر نیازی	20	غزل
71	رؤف شیخ	21	دلیں پیار
73	سلیم کاشغر	22	اک طالب علم دی دُعا
74	نادر جاجوی	23	وطن آہلنا رہے سلامت
75	انور مسعود	24	کبھڑے پاتے جاواں
77	غلام رسول شوق	25	سکھ سنیہڑا
79	اقبال سوکڑی	26	غزل
80	ڈاکٹر شہباز ملک	27	زراعتی گیت
82	اکرام مجید	28	غزل
83	ڈاکٹر محمد یونس احقر	29	غزل
84	ڈاکٹر انعام الحق جاوید	30	بکرا منڈی
86			فرہنگ

مؤلف: ☆ ڈاکٹر سید اختر جعفری ☆ ڈاکٹر سید اختر حسین اختر (مرحوم) ☆ ڈاکٹر ناہید شاہد (مرحوم)

ایڈیٹر: ☆ نائلہ صدف ☆ نگران طباعت: ☆ محمد اشرف رانا

ناشر: مطبع:

تاریخ اشاعت ایڈیشن طباعت تعداد اشاعت قیمت

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

حضرت

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

ذات نبی دی رحمت جھڑیاں

اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں قرآن حکیم وچ ”رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ“ آکھ کے وڈایا اے۔ یعنی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ذات سارے جہاناں لئی اللہ دی رحمت دا وسیلہ اے۔ حضور اکرمؐ نے اللہ پاک دا پیغام تے قرآن حکیم دا اک اک لفظ لوکاں تک پہنچایا اے۔ قرآن پاک دی عملی تفسیر اپنے عمل راہیں پیش فرمائی تے اپنی اُمت نوں اسلامی اصولاں اُتے چلن دا سوہنا درس دتا۔ اسلام ہر انسان دی قدم قدم تے رہنمائی کردا اے۔ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے حیاتی دے ہر شعبے وچ اپنی اُمت نوں اپنے عملی نمونے راہیں اسلامی اصول سکھائے تے اخلاقی لحاظ ناں اپنے صحابیاں دی بوہت سوتہنی تربیت فرمائی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا اخلاقی تے عملی نمونہ بوہت اچھا سی جس دی وڈیائی قرآن کریم وچ وی بیان ہوئی اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے آخری حج دے خطبے راہیں، پہلاں توں چالو، غلط رساں رواجاں نوں ختم کرن دا اعلان فرمایا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عملی تعلیم دے کجھ نمونے انج نیں :-

مساوات محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

ہجرت توں بعد 8- ربیع الاول 13 نبویؐ، پیر والے دن، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے کجھ جاں نثاراں نال قبا دے مقام تے اپڑے۔ جیہڑا مدینہ منورہ توں تن (3) میل دُورا اے۔ استھ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں چودھاں (14) دن قیام فرمایا تے صحابہ کرامؓ دی صلاح نال مسجد قبا بنوائی۔ مسجد دی تعمیر ویلے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مساوات محمدیؐ دا عملی نمونہ پیش کیتا تے صحابیاں نال رل کے مزدوراں ہار اٹاں گا راڈھوندے رہے تے مدینہ منورہ پہنچ کے جدوں مسجد نبویؐ دی تعمیر دا ویلا آیا تاں اوہدی اُساری لئی وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مزدوراں والے کپڑے پائے ہوئے سن تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسجد نبویؐ دی اُساری وچ حصہ لین والے صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے حق وچ ایہہ دُعا فرما رہے سن:

”یا اللہ! صلی زندگی تاں بس آخرت دی زندگی اے۔“

”یا اللہ! انصار تے مہاجر اں دی بخشش فرما۔“

مساوات محمدیؐ دا اک نظارہ اودوں دیکھن وچ آیا جدوں موتہ دی جنگ واسطے جمادی الاول 8ھ وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا لشکر موتہ دے حاکم شرجیل بن عمرو غسانی نوں سزا دین لئی بھیجیا جیہنے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا خط لے جان والے اسلامی قاصد حضرت حارثہ بن عمیر اُزدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوں شہید کر دتا سی۔ تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا ایہہ لشکر تھیار لاکے تیار ہو گیا۔ تاں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس دی سالاری حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ نوں عطا کیتی تے فرمایا کہ جیکر حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید ہو جان تاں جھنڈا حضرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن ابی طالب نوں تھادینا۔ جے اوہ وی شہید ہو جان تاں فیر تہاڈے سردار حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہون گے تے اوہناں دی شہادت چکھوں جس نوں وی مرضی اپنا سالار بنا لیا جے۔ ایس لشکر دے سالار حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ کسے زمانے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلام رہ چکے سن۔ لوک حیران سن کہ اک غلام نوں لشکر دا سالار

کیوں بنایا گیا ہے جد کہ حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورگے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم وی ایس کم لئی موجود سن۔ ایہہ چرچے ہوندے رہے پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حکم اسلامی مساوات، عدل تے انصاف دا اُچھاتے سچا نمونہ سی۔ ایسے طراں دے مخالفانہ چرچے اکواری او دوں ساہمنے آئے۔ جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اپنی زندگی دا آخری لشکر حضرت اُسامہ بن زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ دی سالاری وچ بھیجن دا حکم دتا جس وچ سارے مہاجر اُنوں وی شامل ہون دا حکم ملیا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پتالگاتاں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں منبر تے کھلو کے خطاب کیتا تے فرمایا:

”گجھ لوکاں نے زید بن حارثہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) دی سالاری بارے وی شکایت کیتی سی۔ رب دی سونہ! اُسامہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) امارت تے سالاری دے مستحق نیں تے اوہ تہاڈے نیکاں وچ گئے جان دے نیں۔“ ایہہ خطبہ ارشاد فرما کے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھر تشریف لے گئے۔ انج آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اسلامی مساوات، عدل، انصاف تے حق داری دے ستھرے نمونے پیش فرمائے۔

ایثار بھائی چارا

قرآن حکیم وچ مسلماناں نوں ”بھائی بھائی“ آکھیا گیا اے۔ جیہڑے لوک اللہ دے رستے وچ اپنے گھر بار چھڈ کے مدینہ منورہ آ پڑے سن اوہ سب مہاجر اکھوائے تے اوہ مسلمان جیہڑے پہلے توں مدینہ دے وسنیک سن انصار اکھوائے۔ سارے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم بھانویں مالدار نہیں سن سگوں بھیتاں دا زرا گزرا ای ہوندا سی۔ پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی تربیت، رحمت، تے برکت نال ایہہ سارے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دل دے بڑے سخی، اسلام دے سچے عاشق تے اپنے مسلمان تے مہاجر بھرانواں لئی مال تے جان پیش کرن والے سن جدوں کوئی مہاجر بھرتواراں تے تیراں توں بچ کے، بھٹکھتا تے مدینہ شریف چھڈاتاں ہر انصاری وی ایہو سدھر ہوندا کہ آؤن والا مہاجر بھرا ادھ دے کول ای ڈیرا لاوے۔ ایتھوں تیک کہ منگ کرن والیاں وچکار کئی واری قُرعہ پا کے فیصلہ کرنا پیندا۔ جیہڑے حق وچ فیصلہ ہو جاندا اوہ چائیں چائیں اپنے مہاجر بھراں توں گھر لے جاندا۔ تے اپنے مکان، سامان، روپیہ پیسہ، بھوئیں پٹھا۔ گل کیہ جے ہر شے وچو اڈھا حصہ اوہنوں وند دیندا۔ تے اوہنوں پروہنیاں وانگ رکھدا۔ نالے اپنے چنگے بھاگاں اُتے مان کرداتے رب داکر کہ اک دینی بھراں توں اوہدا بھرا، ساتھی تے حصے دار بنایا گیا اے۔

اوہدر مہاجر اُنوں، بھانویں انصار دا ہر گھر ”پروہن چاری گھر“ سی لیکن ایہہ اک دودن دی گل نہیں سی۔ ایس لئی پکے انتظام دی لوڑ سی۔ بوہتے مہاجر بھانویں بڑے غریب سن، پرہے سن بڑے جی دار تے اوہ ہتھیں کار کر کے کھان دے عادی سن۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں خیال فرمایا پئی مہاجر اُنوں تے انصار دے وچکار بھائی چارے دا اجیہا رشتہ قائم کیتا جائے جیہڑا سکیاں توں وی ودھ ہووے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے گھر اکٹھے ہون لئی فرمایا۔ مہاجر پنتالی (45) سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں فرمایا۔ ”ایہہ تہاڈے بھرا نیں۔“

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اک انصاری تے اک مہاجر توں وکھرا کر کے فرماندے:

”تسین دونوں بھرا او“ تے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے وی مہاجر بھراواں نوں سچے سچ دے بھرا بنالیا۔ اوہ مہاجر اُنوں اپنے اپنے گھر لے گئے تے ہر اک نے، ہر اک نوں ادھ دا حصہ دار من کے اپنے کول رکھیا۔

لسیاں اڈیاں

پڑھیا لکھیا ہونا حیاتی و اشباب اے۔ جیہد اول ایس پاسے رُجھ گیا، اوہدے لئی چنگا بھلا عذاب ہون دے نال نال اک سوادی سفر وی اے۔ اجیہا سواد کوئی اُن پڑھ نہیں چکھ سکدا۔

صادق جدوں لاہور نہیں سی آیا۔ اوہنوں دُنیا داپتا ای نہیں سی۔ نئے جیسے قصبے وچ رہندیاں اوہنوں ایہہ احساس دی کدے نہیں سی ہویا پئی اوہ پنیڈ وائے۔ اوہناں دا چنگا کھانا پیندا گھر سی۔ نانا پٹواری، دادا سکول ماسٹر تے پیو محکمہ مال وچ کلرک۔ واہ واہتھ شتھ مارلیندا، پڑھے لکھے چٹ کپڑے اکھواندے۔ نانے دادے ایسے قصبے وچ خورے کپڑیاں پٹھناں توں وسدے آرہے سن۔ ایس لئی قصبے دی وسوں وچ اوہناں دی اک تھاں سی، اک سیہان سی۔ خانوادے دے بابے تے۔۔۔۔۔ بڈھیاں سیانیاں بڑا تڑکے آکھیاں۔ ”دودھ دودھ ہوندا اے تے پانی پانی۔ اوہناں دے خانوادے وچ آج تک نہ کوئی باہروں آئی تے نہ کوئی گئی۔ ساڈے لہودی لہر شدھ لگی آرہی اے۔“ ساکا چاری اندرواندی۔ میری دھی تیرے گھر تے تیری بھین میرے گھر۔ نہ کوئی رنڈی رونا، نہ کسے نال اٹ کھڑکا۔ امن چین نال حیاتی لنگھ دی۔ تھوڑی بوہتی اک دو جے کولوں شکایت ہوندی وی تے کسے ویلے تے مُک جاندی۔ وگدے پانی نوں بھانویں کتاں ڈانگ سوٹا مارو۔ اوس تے وگدیاں ای رہنا ہوندا اے۔ صادق دے گھر برادری وچ ایہہ بڑی مان والی گل سی۔

ریت دے مطابق صادق اپنے بال پئے توں ای اپنے مامے دے گھر منگیا گیا سی۔ جیوں جیوں وڈا ہوندا گیا۔ لائق فائق ہوندا گیا۔ مُلک دے وڈے تے اُچے کالج وچ داخل ہون دی وجہ کر کے، تے اُنچی طبیعت داروایتی گھٹا مٹی لہہ گیا۔ پینٹ شینٹ، بُوٹ جراباں پاکے جدوں انگلیں، ساکیں ملن جانداتے مسیر، پھچھیر، ملویر وغیرہ میاراں دے ساہ سنگھڑن لگ پیندے۔ رُت نے مُونہ مہاندراوی سوہنا دتا سی۔ برادری وچ ویہ شادی، تیل مہندی دے موقع تے اوہدا بوہتا جان نہیں سی ہوندا۔ کیوں جے اوہ پڑھا کل ہون دے نال نال گُجھ شرمائل وی سی۔ پرفیروی جد کدی بوہتے سکے تے نیڑے دے کزن داویہ ہوندا تے اوہ بھانویں سدے نوں کتاں وی ٹالدا، پر جانا پئے ای جاندا۔ اوس ویلے اوہدے پودی دھون آکڑی ہوئی دُوروں دسدی۔ اکھٹاں چمک رہیاں ہوندىاں ماں تے مامے دیاں ٹوہراں ویکھن والیاں ہوندىاں دُور نیڑے دیاں ساکنیاں نوں سُنّا کے آکھیاں۔

”شالا، جوانیاں مانے، جیوند ارہوے۔ اک اے پرکھ وچ دیوا۔ ماں دے کلیجے ٹھنڈرہوے۔“

صادق دی منگیت سُدھی جی عام گھر یلو گڑی سی۔ ناں سی نسیم بیگم۔ نسیم بیگم عرف رُت جوانی، مایاں دی ستویں اولاد سی۔ اددوں پہلاں دو بھیناں تے چار بھرا اگرٹ کچھڑ رُت دے کے کھوہ لیندا رہیا۔ ایسے کر کے جداوہ جی، صادق دے مامے اوہدا ناں رُت جوانی رکھیا۔ مامے مامی دوٹواں رُل کے بھین دی جھولی پاندیاں آکھیا:

”لے بھین! ایہہ میرے وٹوں تیتوں خیرای۔ تیری ہو کے جیوندی رہوے۔“

صادق دی عمر اوس ویلے باراں (12) تیراں (13) د رہیاں دی سی۔ کُجھ نہیں سی پتا منگنی دا مطلب کیا اے؟ ویہ تے دُور دی گل سی۔

ماں پونے دی ایہہ سوچدیاں پئی تونہہ جوان ہون وچ آجے چرے منڈے نوں پڑھائی ول لاچھڈیا۔ تے پڑھائی وچ ہے وی اوہ چنگا سی۔ رت جوائی دے مگر فیر بھین بھرانوں دی چوکی لین لگ گئی۔ سارے جیون جوگے ہوئے۔ اوہ نئے بھین بھراؤواں نوں کھڈوندی، سائندھی ہولی ہولی اُپٹی ہو رہی سی۔ اپنے ویاہ شیاہ بارے سوچن دا اوہنوں ویہل وی گھٹ ملد اتے نالے لوڑ وی کیہی۔ برادری وچوں سب توں سوہنے تے سب توں لائق منڈے نال اوہ منگی ہوئی سی۔ کوئی بولی مارے یا پتا گاوے۔ اوہدی جنتی نوں۔

پوہ ماگھ دے دن، کڑا کے دادند وچن والا پالا۔ سکی ماسی دی گڑی دے ویاہ دے دن رکھے گئے۔ صادق ایم اے فلسفہ دے آخری امتحان دی تیاری کر رہی سی۔ سد آئی۔ اوس بوہت ترے پائے پئی اوہ نہیں آسکدا۔ پر ماں دی اگڑد۔۔۔!

”توں کتھوں آؤنا اے۔ شریکاں نوں دسنا نہیں پئی توں بوہت پڑھ گیا ایں تے اگے ودھ گیا ایں۔ ہن رساں ریتاں سب ایویں لگدیاں نیں۔ ہوندا ہاں کسے تائے چاچے یا پھوپھی دے دھی پتر دا ویاہ۔ توں نسیاں آؤنا سی۔ میں تے تینوں نئے ہوندے توں ایسے لئی ٹوڑ دتاسی۔ شکر اے رت دا۔“

ایہناں دناں وچ اوس اپنی ماں نوں اک دن اک کے اکھای دتا۔
”ہے تے سچ! ٹوڑیا ای اے۔“

اوس دیہاڑے ماں اوہدے نال وٹی وٹی رہی تے اوہدے اُتے وی اُداسی چھائی رہی تے دل وچ اکلا پے داہٹ جیہا رہیا۔ اوہ ول ول ٹھنڈیاں ساہواں بھر داسی۔

پنجاب وچ مہندی دی رات جگراتے دی رات ہوندی اے۔ اوہ کسے نہ کسے طراں رات دے دس وے اُپڑ گیا۔ بجلیاں بل رہیاں سن، تنبو کنناں تنیاں ہوئیاں سن، چہل پہل، ماسی دے گھر بڑی رونق سی۔ دلاں وچ وچ گج کے رساں ہو رہیاں سن۔ گلیاں سنیاں تے چپ چان۔ اوہ سد ہامردانی میٹھک وچ جاتھا۔ علیک سلیک تے چھیاں شھیاں پے چکیاں تے کھانا ورتا گیا۔

دلاں وچ گاؤن والیاں گڑیاں نوں تے خورے کھان پین داوی ہوش نہیں سی۔ ڈھولکی، ڈھولا، تاڑی تے پٹے۔ اک توں اک چڑھدا پٹالاء کے آ رہی سی۔ صادق دا سارا دھیان اوہدرا سی۔ لفظاں ول بولاں ول۔ آوازاں تے آوازاں راہیں سنہیاں ول۔ جیہناں ول عام آدمی دا دھیان وی نہیں جاندا۔

ایہناں ٹپیاں راہیں تے اوہنوں انج لگا جویں کوئی اوسے نوں ای ونگار رہی اے۔ خورے ایہہ اوہدی منگیتر نسیم سی؟ نہیں، اوہ نہیں ہوسکدی۔ اوہنے اپنے جی نوں سمجھایا۔ اوہدے کول اپنی مت کدوں اے؟ تے دو جے اوہ اے مسیں دساں و رہیاں دی ہونی اے۔ ”جھٹی جیہی“، نسیم وچ صادق نوں کدے کوئی دکشی نہیں سی نظر آئی۔ گھر والیاں لئی اوہ اوہدی سب گجھ سی۔ پر اوہدے لئی اوہ گجھ وی نہیں سی۔
فیر کھڑکدا اک پتا آیا۔

سُوٹ	بُوٹ	جُراہاں	نِیں
رُوپ	تہانوں	رَب	دِتا
اُتوں	پڑھیاں	کِتاباں	نِیں

”لے بی صادق باؤ۔ ایہہ پتا تیرے لئی آیا اے۔“

صادق تھوڑا شرمایہا گیا تے ہسن لگ پیا۔ فیروس ایہہ ٹچکر کرن والے مُنڈے نوں، جیہدا ناں رفیق سی، ہولی جیہا چکھیا۔
 ”ایہہ گڑی ہے کون؟ سمجھدار لگدی اے۔“

”آہو۔ دُوروں نیڑیوں ساڈی پھٹھی دی دھی بھین لگدی اے۔ توں جان دا ہونوئیں گا۔ بھاء سجاد نوں۔ سول ہسپتال وِچ ڈسپنسراے نا! واہ وا پڑھن لکھن والے لوک نیں۔ گڑی بارہویں وِچ پڑھدی اے۔ آکھدی اے ڈاکٹر بنے گی۔“ پنجاب دیاں برادریاں وِچ مرد عورت دا اک دوجے کولوں ایویں اوہلا ہوندا اے۔ کوئی پردا نہیں ہوندا۔ پر فیروسی صادق نوں ہُن توڑی پتا نہیں سی پئی اوہناں دے شریکے وِچ اوہ لوک وی ہُن جیہڑے گڑیاں دی تعلیم تے یقین رکھدے نیں۔ اوس دن مگروں تے صادق نوں جویں چٹک جیہی لگ گئی۔ اوہ گلئیں باتیں ماں کولوں سجاد ڈسپنسراے چکھداتے ماں اختا ہو کے جواب دیندی۔

”آخو۔ ہے تیرے دادا کیاں ولوں، تیری پھٹھی لگدی اے۔
 پُتر۔ پر پین ذرا آزاد جیہے لوک۔“

کیہ مطلب؟۔ ”اک واری تے صادق چکھ ای لیا۔
 ”کڑیاں نوں وی پڑھنے پاؤندے نیں۔“
 ”تے چنگا کر دے نیں۔“

”کھیہ چنگا کر دے نیں۔ تینوں پتا اے گڑیاں پڑھ لکھ کے کیہ کردیاں نیں؟“
 کیہ کردیاں نیں؟

صادق دی چنتا ہو رو دھ رہی سی۔

”مُونہ زور ہو جانداں نیں۔۔۔ تے فیرو گڑیاں دے سکول کالج بند ہو جانے چاہیدے نیں۔ صرف مُنڈے ہی پڑھن۔“ صادق نے گل اگانہ ٹوری۔

”مُنڈیاں دی گل ہو رے۔ پر تینوں اوہناں دی کیہ لگ لگ گئی اے؟ توں بھانویں سولاں (16) پڑھ تے بھانویں ولایت تڑجا۔
 ویاہ تیرا نسیم نال ای کرنا اے۔“ ماں نے پُتر دے دل دی آپ ای پھڑلی۔

”پڑھنے دا ایہہ مطلب نہیں پئی وڈیاں دیاں کیتیاں وِچ کھیہ پاؤ۔“

”ماں! میرا نسیم دا کسے طراں وی جوڑ نہیں بن دا۔“ صادق وی دل دی کھول دتی۔

”آو کیکھ لو جے۔ صادق دے پیو ذرا ایہدراؤنا۔ میں نہ آہندی ساں پئی پکھنڈ پے جانا اے۔ اپنے گئیں سُن لو۔“

صادق دا پیو جیہڑا اُسنے ای ویہڑے وڑیا سی۔ پریشان جیہا ہو کے مَنجے تے بہہ گیا۔
 ”جھیڑا کیہ اے؟“

”کہند اے میں نسیم نال ویاہ نہیں کرنا۔ اوہ اُن پڑھ اے تے ہان دی وی نہیں۔“

”میں تے تینوں پہلے دن ای دسیا سی۔“

میاں بیوی دی آپس وچ چھڑ پئی تے صادق چُپ کر کے باہر کھسک گیا۔ فیرو سے شامی لاہور ٹر گیا۔ فائیل دے امتحان سرتے کھڑے سن تے اتھے نواں پتھر پئے رہیاسی۔

امتحان مکیاں نواں چر ہو گیا۔ صادق نوں گھر جان دی کوئی ایڈی کالھ نہیں سی۔ کدے کدے چٹھی راہیں خیر خیریت دس دیندا۔ رھیں دی وجہ ایہہ دسدا کہ کم لہر ہیاواں۔

فیراک دم چٹھی سُنیا آؤنا بند ہو گیا۔ ماں بیویوں ایہہ تے پتاسی پئی پڑھن لکھن وچ بوہتی دلچسپی لیندا اے۔ نالے ایہہ خیال وی آؤندا پئی کتے رُسیانہ ہووے۔ مہینے تے مہینے لنگھ گئے۔ اخیر پیو آپ پتا کرن لاہور ٹر گیا۔ یاراں دوستاں نوں چکھیا دسیا۔ ہوٹل دے سپرنٹنڈنٹ تے فیراکاں دے پرنسپل نوں ملیا دو نواں اکوگل آکھی۔

”میاں صاحب! منڈے کھنڈے نیں۔ تے نالے امتحان مکیاں مگروں ادارے دی ذمہ داری مک جاندی اے۔ تئیں اپنے طور تے لہ سکدے او تے لہ نواں۔“ فیرکئی چراں مگروں دس پئی بے صادق تے کراچی ٹر گیا سی کم لکھن۔ کتھے گیا کجھ پتا نہیں۔ کم لکھا کہ نہیں لکھا۔؟
”انکل جی! چنتا نہ کرو۔ اوہ کوئی ایٹا ناتے ہے نہیں۔ آپے مُڑ آوے گا۔ دھکے دھکے کھا کے۔“ صادق دے اک نیڑے دے یار نے تسلی دیندیاں آکھیا۔

”کراچی! ساڈے لئی پردیس اے۔ کا کا! او تھے ساڈا دُوروں نیڑیوں کوئی نہیں رھندا۔ اوہ دے کسے یار بلی اپتا دسو پتر کوئی تھوہ ٹھکانا؟ میں آپ رجاواں گا کراچی۔ لکھاں گا پتر نواں۔“

صادق علی ولد نصیر علی ولد کبیر علی نواں۔“ اوہ اکھڑ جیہا گیا تے فیرا اپنے نال کلاں کردا کراچی جان والی گڈی چڑھ گیا۔۔۔ لہ لکھا کے کجھ چر مگروں صادق دا پیو کراچیوں سکھنا پرت آیا۔

اک وار فیرو دُعاواں تے اڈیکاں تیز ہو گئیاں۔ آساں ماٹھیاں نہیں سن پندیاں۔ ماپیاں دا ہر نفس آؤندا جاندا صادق آکھدا۔ نسیم ویہاں (20) اکیاں (21) ورہیاں دی ہو کے بوہتا اڈیکن لگ پئی۔ ہر ویلے ہر دن تاں گھر رھندی۔
خورے کسے سویرے کچے پکے ہنیرے چوں، کسے شام دی دھوڑ چوں اوہدا شہری بابو۔ اوہدا صادق۔ ابھر کے ویہڑے آوڑے۔۔۔
اوہدا شہری بابو تے کوئی نہ آیا پر اک دن اچن چیت اوہدا خط ماپیاں ول آ گیا۔ ماپیاں نواں خط دیکھ کے چاہ چڑھ گیا۔ صادق دی ماں خط سُنن لئی بے چین سی پر جدوں صادق دے پیو نے خط پڑھیا تے اوہدی بے بسی جیہی چیک نکل گئی۔ اوس آکھیا: ”صادق دی ماں خط وچ لکھیا اے پئی تیرے پڑھے لکھے پتر نے ہُن کدی وی ساڈے متھے نہیں لگنا۔“ ایناں آکھ کے اوہ برسٹی ویہڑوں باہر چلا گیا تے صادق دی ماں دل پھڑ کے بہہ گئی۔ ”ہُن کیہ بنے گا۔۔۔ ہُن کیہ بنے گا؟“

مشق

1- تھلے دتے غلط بیانات نوں صحیح کر کے لکھو۔

الف: افسانے دے کردار حقیقی ہوندے نیں۔

ب: افسانہ صرف لطیف لین لئی پڑھیا جاندا اے۔ ایہدا زندگی دے مسئلے نال کوئی تعلق نہیں ہوندا؟

- ج: افسانے دی کہانی سچی ہونی اے۔
- د: افسانہ پڑھ کے مکمل کہانی دا احساس ہوندا اے۔ پڑھن والے کہانی دے اگلے حصے دی پیاس محسوس نہیں کردے کہ اگانہہ کیہ ہووے گا۔
- ہ: افسانے وچ کوئی اخلاقی سبق نہیں ہوندا تے نہ ای معاشرے دیاں خرابیاں اُتے چوٹ ہونی اے۔
- 2- افسانہ لمیاں اڈیاں دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ بارے گجھ یادگار واقعے

خوشامد توں کاوڑ

24 دسمبر 1945ء کوں وارڈ ڈسٹرکٹ مسلم لیگ دے کجھ کارکن قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دے دولت خانے تے ہک جلسے وچ شرکت دی دعوت ڈیون گئے۔ انھیں وچوں ہک بندے مصافحہ کریندیں ہوئیں عقیدت دے جوش تھوں مجبور تھی کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا ہتھ چم گھدا۔ ایہہ حرکت ڈیکھ کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایا۔ ”لوکیں کوں چاہیدے جواہر میکیوں معمولی بندہ سمجھا کرن پیر و مرشد نہ سمجھن۔ ایں طراں لوکیں وچ غلط طریقین نال سر جھکا ون دی عادت پئے ویسی۔ جیکوں عام انداز وچ شخصیت پرستی آکھیا ویندے ایہہ بیماری جتھاں نقصان ڈیندی اے۔ اُتھاں اسلام وچ ناروا تے ناجائز وی ہے۔“

ایں طراں دا ہک بیاد واقعہ ذی الدین پال لکھنڈن:-

”میکیوں یاد اے جو جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ پنجاب مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دی کانفرنس توں فارغ تھی کے ہوٹل اپڑے تاں ساڈے ہک سنگتی خواجہ اشرف احمد عقیدت دے جوش وچ اُتھاں دے پیریں کوں ہتھ لا ون دی کوشش کیتی تاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ انھیں دی ایں گالھ (گل) کوں بر محسوس کیتا تے آکھن لگے صرف اللہ سنیں دے اگوں جھکن ضروری اے کیوں جو اسلام ایں گالھ تے زور ڈیندا۔“

اصول پسندی

”1944ء وچ وزیر اعلیٰ سندھ سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنا اختیار ورتیندیں ہوئیں مسلم لیگ دی ہائی کمان توں مشورہ کیتے بغیر ہک انگریز مسٹر تھامس کوں وزیر زراعت بنا گھدا۔ اُنھیں دا ایہہ قدم اصول دے خلاف ہا۔ پراوہ سمجھدے ہن جو میں وزیر اعلیٰ ہاں جو چاہا ہواں کر سگداں۔ بھل ایہہ اُنھیں دی غلط فہمی ہئی تے وڈے سوکھ نال قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایہہ غلط فہمی رفع کر ڈتی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ غلام حسین ہدایت اللہ کوں دہلی سڈ وایا تے انھیں دے سامہننے ڈو صورتاں رکھیاں جوا انگریز وزیر کوں بر طرف کر ڈتا و نچے یا وزیر اعلیٰ خود استعفیٰ ڈے ڈیون۔ آخر کار مسٹر تھامس کوں وزارت چھوڑنی پئی۔“

ایں طراں ہک واری ول سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنی کابینہ وچ غیر مسلم لیگی مولا بخش کوں شامل کر گھدا۔ سنیں محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ ایں خود سری کوں برداشت نہ کیتا تے واضح طور تے سر غلام حسین کوں حکم ڈتا جوا وہ خود استعفیٰ ڈے ڈیون یا مولا بخش کوں مسلم لیگ وچ شامل کر گھنڈن۔ ورنہ انھیں کوں استعفیٰ ڈیون دی ہدایت کرن۔ مولا بخش سندھ دے سابق وزیر اعلیٰ دے بھرا ہن۔ اُنہاں مسلم لیگ وچ رلن توں انکار کر ڈتا پر وزارت نہ چھوڑی۔ جیدی وجہ توں غلام حسین ہدایت اللہ کوں خود استعفیٰ ڈے کے کابینہ تڑوانی پئی۔ اوندے بعد بنن والی کابینہ وچ مولا بخش کوں شریک نہ کیتا گیا۔

خیانت کیوں کراں؟

مقتار من لکھنڈن:-

”میڈے اباسیں آگرے وچ جج ہن۔ اُنھاں ڈسیا جو ہک واری قائد اعظم کہیں کیس دے سلسلے وچ آگرہ تشریف گھن آئے۔“

مسلم لیگ جلسہ کرنا چاہندی تھی پر قائد اعظمؒ ایہہ آکھ کے جلسے وچ آون توں انکار کر دتا جو میں اپنے مکمل دی طرفوں پیش تھیون آیاں جیندی اوں فیس دتی اے۔ میں ایندے وچ خیانت کیوں کراں؟ تہاں جلسہ ول کہیں ڈینہ رکھ گھنوں۔ میں اپنے خرچے تے آویساں۔“

ضابطے دی پابندی

محبوب عالم لکھنؤ:

1946ء دی گل اے جو علی گڑھ وچ ہک جلسہ تھیا۔ جیندی صدارت ہک نوجوان طالب علم محمد نعمان ایم اے کیتی۔ ڈو مجھے مقرر اں دے بعد جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ تقریر کرن کھڑے تھے تاں جلسے دے صدر انھاں کوں تقریر کرن توں ڈک گھدا۔ آپ فوراً ایہہ تھئے تے جنیں ویلھے ول سڈیا گیا تاں تقریر کیتونے۔ جلسہ مکمل دے بعد قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایں بارے چٹھیا تاں اوں ڈسایا جو ”ایہہ لوکیں تے زعب سٹن سانگے کیتا گیا۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ آکھیا جو ”میں ایہہ سب کجھ ضابطے دی پابندی سانگے کیتے“ تے اوں گوں نصیحت وی کیتی جو اوہ وی ایں طراں نظم تے ضبط نال کم گھنن۔“

ٹاہراے اوں ویلھے قائد اعظمؒ دی جاہ کوئی بیالیڈر ہوندا تاں اوہ اپنی توہین سمجھ کے اوں ویلھے جلسے وچوں لگا ویندا تے ایں طراں وڈی گرڑ تھیندی۔

پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا مینی

محمد یامین خان لکھنؤ:

دہلی وچ آل انڈیا مسلم لیگ دا جلسہ تھیندا پیا ہا۔ ہک خوشامدی نعرہ ماریا: ”شاہ پاکستان۔ زندہ باد۔“ قائد اعظمؒ خوش تھیون جاہ فوراً آکھن لگے ”ڈیکھو تہا کوں اینجھیاں گالھیں اصولوں نہیں کرنیاں چاہیدیاں۔ پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا میناں ہوی۔ اوہ مسلماناں دا جمہوری ملک ہوی۔ جتھاں سارے مسلمان برابر ہوسن۔“

مشق

- 1- انھیں واقعات وچوں قائد اعظمؒ دے کیہڑے کیہڑے اصول سامنے آندن؟
- 2- بے ترتیب لفظاں گوں ترتیب وچ لیا کے جملے بناؤ۔
 ا: ای۔ محسوس۔ گالھ۔ کیتا۔ قائد اعظمؒ۔ دی۔ گوں
 ب: رفع۔ کر دتی۔ غلط فہمی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ ایہہ
 ج: شامل۔ گوں۔ مولا بخش۔ کر گھدا
 د: چاہندی۔ پئی۔ جلسہ کرنا۔ مسلم لیگ
 ہ: بیا۔ لیڈر۔ کوئی۔ جاہ۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ دی۔ ہوندا
- 3- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

حرکت، بندہ، عاداتاں، شخصیتاں، واقعہ، عقیدت، مشورے، صورتاں، وزارت، ضابطے

آسرا

باجی جی! ”میں تہاڑے گھروں نہیں نساں گا۔“ محمود نے مینوں اطلاع دتی۔

”کیہ مطلب؟“ میں پچھیا۔ کیوں جے گل مینوں سمجھ نہیں سی آئی۔

”اوجی۔ پہلاں میں جنہاں گھراں وچ وی کم کیتا اے میں اوتھوں نُس کے آجاندا ساں۔ پر ہُن نہیں نساں گا۔“

”او کیوں ہئی“ میں پچھیا۔

”جی ہُن میں وڈا ہو گیا نا۔ مینوں پتا اے پئی تہاڑے جیسے چٹکیاں لوکاں کول رہن وچ ای میری بھلیائی اے۔“ اوہنے پیڑھی تے کھلو

کے برتن دھوندیاں ہویاں جواب دتا۔ کیوں جے زمین تے کھلوتیاں اوہدا تھہ نلکے تیکر نہیں سی اُڑدا۔

”محمود تیری عمر کتنی کوہو وے گی؟“

”پتا نہیں جی۔ شاید میری ماں نوں پتا ہووے۔ پر جی اوہنوں وی کیہ یاد رہیا ہونا ایس۔ عمر وی کوئی یاد رکھن آلی چیچ اے۔“

محمود دی ایس فلاسفی دامیرے کول کوئی جواب نہیں سی۔ میں چپ کر گئی۔ پر اوہنوں تاں اللہ وٹوں گل کھلار کے کرن دی عادت سی۔

حالے اوہنوں ساڈے گھر آیاں اک مہینا ای ہو یا سی۔ پر اوہنے بول بول کے تے چیزاں بارے سوال پچھ پچھ کے میرا مغز ای چٹ لیا سی۔

میری وی مجبوری سی۔ نوکر آج کل ملدے ای نہیں۔ ایس لئی اوہناں دیاں بوہت ساریاں گلاں برداشت کرنیاں پے جان دیاں نیں۔ میں

سوچیا اک دودن بول بال کے جدوں محمود دی زبان دی آلی لٹھ جائے گی تاں آپے ای خموش ہو جائے گا۔ پر توہہ کرو جی۔ اوہ محمود ای رکیہ

جیہڑا دو منٹ زبان تالو نال لا جاوے۔

محمود فیروں بول پیا۔ ”باجی میرا بڑا دل کرداسی میں وی پڑھائی کراں۔ پر ایہہ گل سُن کے ماں نے مینوں اوہ مار ماری جے میں ساریاں

گلاں بھل گیا۔“

”ماریا کیوں سی تیری ماں نے؟“ میں ایویں ای بے دھیانی نال پچھیا۔

”جی اوہ کہندی سی۔ سانوں رکیہ لگے پڑھائیاں نال۔ کتے کم تے لگ گئیوں تے چار پیسے کمالیں گا۔ توں پڑھ کے کیہڑا باؤ بن جانا

ایں۔“

”نہہئی باؤ آں دے سراں تے کوئی سنگ ہوندے نیں۔“ میں اوہدا دل رکھن لئی کیہا۔

”جے تینوں ایناں ای شوق اے۔ تاں میں تینوں پڑھادیاں کراں گی۔“

”سچ باجی جی۔“ اوہدے پڑائے ہوئے بکھاں تے ہاسہ آگیا تے پچھیاں اکھاں مشالاں وانگوں چمک پٹیاں۔ ”میں۔۔۔ پڑھ

سکناں واں۔۔۔ میں وی پڑھ جاواں گا۔“ اوہنوں یقین نہیں سی آ رہیا۔

”ہاں۔۔۔۔۔۔ ہاں کیوں نہیں۔“ میں تسلی دتی۔

”تسی جی۔۔۔۔۔ کتنے چنگے او۔۔۔۔۔ میں تہاڑے گھروں کدی وی نہیں نساں گا۔“ تے ایہہ کہندیاں کہندیاں شاید خوشی دے ماریاں اوسدے ہتھ کُتب گئے تے نویں پلٹ دے چار ٹوٹے ہو گئے۔

”باجی جی تہاں مینوں ماریا نہیں۔“

میں کیہاتاں اوہدیاں اکھاں وِج اتھرو آ گئے۔

دو بے دن میں اودھ کا قاعدہ تختی لے آئی تے پڑھائی شروع کرا دیتی پر میں اودھیاں گلاں توں بوہست عاجز ساں۔ سبق تاں اودھ انجیاد کر لیندا سی۔ جو یں واء وگے۔ پر پڑھدیاں پڑھدیاں ہور گلاں چھیڑ کے بہر رهندا سی اک دن سبق پڑھ رہیا سی۔ بابا آیا۔ آم لایا۔ تاں کہن لگا۔ ”سانوں تے پتا ای نہیں امب داسوا دیکھو جیہا ہوندا اے۔ ابا ہوندا تے امب کھواندا ناپراوہ تے اودوں ای فوت ہو گیا سی جدوں میں زنگا جیہا ساں۔ مینوں تے یاد وی نہیں ابے دی شکل۔“ ماں کہندی اے ”توں میرے کچھڑ سیں۔ جدوں تیرا ابا فوت ہو یا سی۔“ پر ماں نے جدوں دوجا ویاہ کیتا۔ اودوں میں وڈا سارا ساں مینوں سب یاد اے۔“

”اوہ جی، کیہ کردی وچاری۔ چھیاں جیاں نوں کوں پال دی؟“

”آہو جی! میرے وڈے بھرا کدوں دے کم تے لگ گئے ہوئے نیں۔ میں وی کم کرناواں۔ واہ۔۔۔ واہ گزارہ ہو جاندا اے جی۔ ہُن میں پڑھ لکھ کے باؤ بن جاواں گاتے ماں نوں نوں کپڑے لے کے دیاں گانا لے جی۔ میں اوہنوں مزید ارچیاں دی کھواواں گا۔ وچاری سَکے ٹکڑے کھا کھا کے اک گئی ہوئی اس۔“

”پچھا جی۔“

پر نہ اوہدیاں تقریریں بند ہوئیں تے نہ اوہ دھیان نال سبق یاد کر سکیا۔ اک دن میں خفا ہو کے کہہ دتا۔ ”محمود! جے توں پڑھائی کرنی ایں تاں سب کچھ چھڈ کے پہلاں دھیان نال سبق یاد کر یا کر نہیں تاں میں پڑھانا چھڈ دیاں گی۔“

فیرانج ہون لگ پیا پئی میں کوئی کم دسیاتے اگے کچھ ہو گئی مڑ کے جو آئی تاں محمود ہوری غائب۔

”محمود توں کھٹے سیس؟“

”باجی میں سبق یاد کر رہیا ساں۔“ اودھا ایہہ جواب مینوں لاجواب کر دینداسی۔ تے میں دل ای دل وچ شرمندہ جیہی ہو کے اوہ کم آپے ای کر لیندی ساں پر جدوں تھوم پیاز دی بو میریاں ہتھاں وچ رچ گئی تے برتن مانجھ مانجھ کے نہوں گھس گئے تاں محمود دی پڑھائی توں چڑ جیہی چڑھن لگ پئی۔ پر کردی کیہ۔ سیانے آکھدے میں پئی گل پیا ڈھول و جانا پیندا اے۔ مینوں وی ہُن کوئی علاج نہیں سی جُھ رہیا اپنی کیتی دا؟ میں ولاد لا کے محمود نوں کھندی رھندی ساں۔ ”محمود پہلاں کم کر لیا کر فیر سبق یاد کر لیا کر۔“ پر اوہ سبق وچ ایناں ڈبیا ہوا ہنداسی جے قاعدہ اودے سائے ہوئے نہ ہوئے بس اکھاں بند کر کے طوطے وانگوں بولی جاندا سی۔

اک دن میں کم ٹوں واپس آئی۔ تھکی ہوئی ساں تے بھکھ وی لگی ہوئی سی۔ میں چھیتی چھیتی مونہہ تے پانی دے چھٹے مارے تے محمود نوں اواز دتی۔

”محمود کھانا لیا۔“ تے آپ اخبار ویکھن لگ پئی۔ پندراں (15) منٹ لنگھ گئے یا شاید اڈھا گھنٹا۔ پر کھانے دی شکل ای نہ نظر آئی۔ تاں میں کچن ول گئی۔ چلھے اُتے سکھنا تو اپیا سر داسی تے محمود بل بل کے سبق پڑھی جارہی سی۔ اک دم میرا دماغ بھبھیری وانگوں بھوں گیا۔ میں محمود دے ہتھ وچوں قاعدہ کھوہ کے پرانہ سٹ دتا۔ اوہ حیران کھلوتا انج میرے ول ویکھی جارہی سی جویں پتھر دا ہو گیا ہووے۔ میں اودا بستہ چُک کے اک کوئے وچ رکھ دتا تے چیک کے آکھیا۔

”بس بہتیری ہو گئی۔ تیرا پڑھنا لکھنا بند۔“

اوہ کجھ چر کھلوتا رہیا فیر کجھ چر بعد بستے نوں حسرت بھریاں نظراں نال تكدے تكدے ہولی ہولی بُو ہے ول ٹر پیا۔

”محمود۔ کدھر جارہیا ایس؟“ میں اواز دتی۔ پر شاید اوہنے سُنیا ای نہیں سی۔ ہولی ہولی قدم رکھدا جویں نیندر وچ ٹر رہیا ہووے۔ اوہ بُو ہے وچوں باہر نکل گیا تے آج تیک نہیں پر تیا۔

مشق

- 1- ایس افسانے دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- محمود دے تعلیم حاصل کرن دے شوق بارے پنج سطر لکھو۔
- 3- محمود نے بستے ول حسرت بھریاں نظراں نال کیوں ویکھیا؟ وضاحت کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ

پنجاب وچ اسلام دی روشنی پھیلان تے لوکاں نوں ہدایت دی سدھی راہ سکھان والے اللہ دے نیک بندیاں تے بزرگاں وچوں حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا مقام بڑا اچا اے۔ اوہناں دا اصل ناں حاجی محمد اے۔ لقب نوشہ، تے گنج بخش خطاب سی۔ اوہ 1014 ہجری بمطابق 1602 عیسوی نوں موضع گھگاں والی وچ پیدا ہوئے۔ اچکل ایہہ پنڈت تحصیل پھالیہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وچ اے۔ اوہناں دے والد حضرت علاؤ الدین غازی نے پیدل ست (7) حج کیئے۔ آخری واری حج تے جان ویلے اپنی گھر والی نوں فرمایا! ”میں حج کرن جا رہیا واں۔ میرے جان توں تھوڑے دنوں بعد ای اللہ تعالیٰ ساڈے گھر اک پتر عطا کرے گا۔ جیہڑا بڑا قسمت والا تے اللہ دا ولی ہووے گا۔ اوہناں حاجی محمد رکھنا۔“ ایہہ خوشخبری ہو کر کئی بزرگاں نے وی دتی سی۔ چنانچہ ولادت ویلے بچے دا ناں حاجی محمد رکھیا گیا۔

حضرت علاؤ الدین غازی جدوں حج توں واپس پر تے اوس ویلے حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی عمر پنج (5) ورہے ہو چکی سی۔ اوہناں مڈھلی تربیت اپنے والد تے چاچے شیخ رحیم الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں کولوں حاصل کیتی۔ بعد وچ موضع جاگوتاڑ دی اک دینی درسگاہ وچوں حافظ قائم الدین کولوں قرآن، حدیث تے فقہ دی تعلیم لئی۔ ایتھوں ای قرآن پاک دی قرأت دے ست (7) معروف طریقے سکھتے۔ حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے ظاہری تعلیم مکمل کرن مگروں بھلوال جا کے سلسلہ قادری دے معروف روحانی بزرگ حضرت نئی شاہ سلیمان نوری حضور رحمۃ اللہ علیہ دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ مرشد دی توجہ تے رہنمائی نال اوہناں نے بڑی چھیتی تصوف دیاں منزلاں طے کر لیاں۔ مرشد دے حکم مطابق مرنو شہرہ تارڑاں وچ اپنا تبلیغی مرکز قائم کیتا۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے ایسی علمی تے روحانی مرکز وچ دُور دراز توں آکے لوک فیض حاصل کر دے سن۔ نہ صرف ہندوستان سگوں کابل، قندھار تے کشمیر دے علاقیاں وچ وی اوہناں دے مرید تے خلیفے موجود سن اوہ دن رات اللہ تے اللہ دے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پیغام گھر گھر اپڑاندے سن۔ جتھے ضرورت ہندی اوہتھے ایہہ نوشاہی درویش و غلط نصیحت توں کم لیندے تے جتھے لوڑ محسوس کر دے باطن دی نظر نال لوکاں دے دل دی کیفیت بدل کے رکھ دیندے۔ بوہت ساریاں کتاباں وچ لکھیا ہو یا اے کہ اوہناں دے سوہنے اخلاق، اُچے کردار تے مٹھی گفتار توں متاثر ہو کے ہزاراں لوک اسلام دے حلقے وچ داخل ہوئے۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی حیاتی ربی محبت تے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق وچ رنگی ہوئی سی۔ اوہ اکثر فرماندے سن کہ ”ساڈی زندگی دا طور طریقہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سنت دے مطابق اے“۔ اوہ بڑے ہمدرد، نمکسار، ملن سار، خدمت شعار تے ہنس مکھ سن۔ دو جیاں نوں تکلیف وچ دیکھ کے رنجیدہ ہو جاندے سن تے ہر ویلے اوہناں نوں خوشی پُچان دی کوشش کر دے۔ آئے گئے دی خدمت اپنے ہتھیں کر دے۔ اپنی روزی محنت نال کماندے جو کجھ مل جاندا اوہدے اُتے صبر شکر کر دے۔ حسد، لالچ تے خود غرضی توں بچن دی تلقین کر دے۔ ہر ویلے عاجزی تے انکساری وچ رہندے۔

توکل اوہناں دا اوڑھنا چھو ناسی۔ دسترخوان بڑا وسیع سی۔ کوئی غیر مسلم وی آجاندا تے اوہدی پوری پوری خدمت کر دے۔ سخاوت دا ایہہ عالم سی کہ کدے کوئی سوالی خالی ہتھ نہ جاندا۔ ایسے دریا دلی تے سخاوت پاروں لوک اوہناں نوں گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ آکھدے سن۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ عالماں، درویشاں تے وڈی عمر دے لوکاں دا پورا پورا احترام کر دے سن۔ نکلیاں نال خاص شفقت کر دے۔ اوہ فرماندے سن۔ ”جیہڑا بندہ اپنے اُستاداں دا صحیح احترام کرے گا اوہو کامیابی نال منزل اُتے اپڑے گا۔“ اوہناں دے نکلے پُتر ہاشم رحمۃ اللہ علیہ دریادل دے اُستاد مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی نے آپ دے روحانی مرتبے دی شہرت سُنی تے ملن دی خواہش کیتی۔ اوہناں اپنے بیٹے دے ناں خط وِچ لکھیا کہ مولانا کیوں جے تیرے استاد نہیں ایس لئی میرا فرض اے کہ پہلے میں خود چل کے اوہناں کول ہواواں۔ جدوں اوہ سیالکوٹ اُپڑے تے مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی اوہناں دے حسن اخلاق تے روحانی مرتبے توں بڑے متاثر ہوئے تے اپنے حق وِچ دُعا کروائی۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے اُن گنت مُريدن۔ جیہڑے اوہناں دے ارشادات توں ہر ویلے فیض اُٹھاندے سن۔ اوہ مریداں نوں ہمیش بھائی یا اللہ والیو کہہ کے بلاندے سن۔ جدوں مُریداں نوں وعظ فرماندے تے انج لگدا۔ جویں کوئی کتاں وِچ مٹھا مٹھا رس گھول رہیا اے۔ اوہناں دے ایہہ وعظ پنجابی وِچ ہوندے سن تاں جے لوکاں نوں انسانی نال سمجھ آسکے۔ اوہناں دی اُردو تے پنجابی شاعری وِچ اسلام دی تعلیم تے چنگے اخلاق دی تلقین ملدی اے۔ آپ دے کچھ وعظ چھپ چکے نیں۔ جیہڑے پنجابی نثر دا سبھ توں پُرانا نمونہ سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں دے وعظاں وِچ قرآن مجید دے نال حدیث پاک دے احکامات تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سیرت دے جھلکارے ملدے نیں۔ ایہناں وعظاں دی روشنی وِچ آج وی اسیں اپنے اخلاق تے کردار نوں اُچا کر سکے آں۔

لوکاں لئی اوہناں دی تعلیم دا خلاصہ انج اے:

اللہ نوں اک متواہد دے توں سوا کسے ہو ردی عبادت نہ کرو۔

اللہ تعالیٰ دے رسول دی اطاعت کرو۔ یتیمیاں تے مسکیناں نال دلوں پیا کرو۔ دو جیاں دی خدمت تے مدد بنال لاچ کرو۔ وعدے دی پابندی کرو۔ استادان تے بزرگاں دی عزت کرو تے لڑائی جھگڑے توں دُور رہو۔ صفائی دا حاصل خیال رکھو۔ وقت دی قدر کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی من کچھویں تعلیم نے معاشرتی سطح اُتے زبردست انقلاب برپا کیتا۔ اوہناں دے عقیدت مند جیہڑے نوشاہی کہلاندے نیں آج وی دُنیا دے کونے کونے وِچ اسلام دی تبلیغ وِچ مصروف نیں۔

اللہ دے ایس بزرگ نے 1103 ہجری بمطابق 1691 عیسوی نوں وصال فرمایا۔ اوہناں دماز موضع نمل شریف تحصیل پھالیہ وِچ اے۔

مشق

- 1- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا اصل ناں کیسی تے آپ کدوں تے کتھے پیدا ہوئے؟
- 2- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے مرشد کون سن تے اوہ کیہڑے سلسلے نال تعلق رکھدے سن؟
- 3- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے اپنا تبلیغی مرکز کتھے قائم کیتا؟
- 4- اوہ اپنیاں مُریداں نوں کیہ آکھ کے بلاندے سن؟
- 5- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے کدوں وصال فرمایا؟

ہُن کوئی دیوانہ نہیں بلکہ

علی جان مظفر آباد آزاد کشمیر دے اوس شہید دا پُتر سی جس نے مقبوضہ کشمیر دی آزادی لئی اپنی جان قربان کر دی سی۔ علی جان اوس ویلے بوہت زکا سی۔

اوہ دے نکلے جتے گھر دا ویٹھر ہر موسم وچ ہر ابھرار ہندا سی۔ خرمائیاں، ناکھاں، تے آلوچیاں دے رُکھاں تھلے اوہ گلی ڈنڈا تے سٹاپو کھیڈ دا۔ چٹے کھنور والاں والی دادی جیہنوں گھر دے نکلے وڈے سارے ”بے جی“ آکھ دے۔ اوس نوں ماں توں ودھ پیار کردی سی۔ ہر ویلے کچھ چکی پھردی۔ اپنے ہتھ نال مونہہ وچ بُر کیاں پاؤندی سی۔

کدی کدھرے جے ذرا جتاں پنڈ اتنا ہو جاندا تے دونوں ہتھ رب دی بارگاہ وچ چک کے اوہی حیاتی دیاں دعاواں منگدی۔ پر جَد وں اوہنے سکول وچ پہلا قدم دھریا تے دادی اک سویر چپ چیتی اوس دیس ٹُنگی۔ جتھوں کوئی واپس نہیں آؤندا۔ ہُن اوہ تے اوہی ماں تے بڑھاد دا اوس ویٹھرے دی رونق رہ گئے۔

اوس اکثر اپنی ماں نوں اک تصویر ہتھاں وچ لے کے روندیاں ویکھیا۔ جے کدی اوس نے ایس تصویر بارے ماں کوں پچھیا وی تے اوہ کچھ نہ دسدی بلکہ تصویر لگا دیندی۔

اوس سے کشمیر دی آزادی دی تحریک بڑے زوراں تے سی۔ مقبوضہ کشمیر توں ظالماں دے ہتھوں ستائے ہوئے قافلے مظفر آباد آکے پناہ لے رہے سن۔ ایہناں وچوں کچھ لوکاں نے اوہناں دے گھروں کچھ دن لئی پناہ لئی۔ اک دن اوہی ماں نال اوہناں دیاں گلاں سُن کے اوہ حیران رہ گیا۔ کیوں جے ماں نے آج تیکر جیڑی تصویر اوہ دے کولوں لکوائی ہوئی سی تے کوئی دن ایسا نہیں سی لنگھیا جَد اوس پنجواں دے ہار اوس تصویر تے نہ پائے ہون، اوہ دے شہید بیوی سی۔ جیسے اپنی دھرتی ماں دی آزادی لئی جان قربان کر دی سی۔ اوہ اوس بہادر علی شیر خان شہید دا پُتر سی۔

ہُن اوہدا اکو خواب سی جے اوہ اپنے پیو دے پیراں تے ٹرے گا۔ اوہ دے وانگر بہادری دے کارنامے سرانجام دیوے گا۔ لوڑ پئی تے ایس دھرتی دی مانگ اپنے لہو نال سجاوے گا۔ ایہہ سوچدے سوچدے ہُن اوہ سکول توں نکل کے کالج وچ قدم رکھ چکیا سی۔ ماں دے والاں وچ چٹے وال چاندی دیاں تاراں وانگوں چمکن لگ پئے سن تے دادا ڈگوری توں بناں ٹُ نہیں سی سکدا۔

مقبوضہ کشمیر وچ مسلمان آزادی لئی جدوجہد کر رہے سن تے آزاد کشمیر دے مسلمان وی اوہناں دی آزادی لئی دل وچ اوہناں ورگی تڑپ رکھدے سن۔ ہر گھر دشمن دے ظلم دا نشانہ بن چکیا سی۔ اوہ گھر جنہاں دیاں چھتاں تے انگوراں دیاں ویلاں لٹکدیاں سن۔ جنہاں وچ ساگ تے پیو دے سالن نال چٹے اُبلے ہوئے پُول پکدے سن۔ اوہناں وچ ہُن ہر ویلے گولیاں دیاں واجاں تے غم دیاں بدلیاں چھائیاں ہوئیاں سن۔ ظلم دی رات کمن تے نہیں سی آؤندی۔

اک دن اوہ کالج آ پڑیا تے ہر پاسے اکو نعرہ سنائی دتا۔ ”چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! بارڈر لائن توڑ دیو!“ دارولا ہر پاسے سنائی دے رہی سی۔

چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! اونے ایہناں نعریاں دا اثر قبولیا۔

پوہ ماگھ دی برف ورگی ٹھنڈی رات سی۔ جھڑی لگی ہوئی سی۔ مظفر آباد شہر دے لوکی ٹھنڈتوں بچن لئی کانگڑیاں، صندلیاں تے ہیٹر بال کے بیٹھے رات بتا رہے سن۔ علی جان دی بڈھی ماں ویہڑے وچ بے چینی نال پھر رہی سی تے بڈھا دادا گھنڈ نال اپنا بڈھا وجود گھسیٹدا کدی اک پولیس چوکی تے کدی دوجی پولیس چوکی وئے بھجدا۔ کیوں جے اوہ حالی تیکر گھر نہیں سی اپڑیا۔۔۔۔۔ سویرہ ہوئی تے اوہ دے کالج توں پتا لگائے ”کشمیر چلو، کنٹرول لائن توڑ دیو“۔ والے نو جواناں نال اوہ منڈاوی سویرا کوئی پنجابہ (50) میل دُور بارڈر ول پیدل ای مارچ کردا جا پُجاسی، ہُن تیک اوہ اکوئی اتے پتا نہیں سی لگ رہیا۔ بڈھا دادا بار بار پولیس چوکیاں دے چکر لارہیاسی۔

ماں نمائی دا دل مُٹھ وچ آیا ہو یا سی۔ ہونی ہو کے رہندی اے۔ اوس ویکھیا۔ اوہ دے ویہڑے دا وڈا بھائی کسے کھول دتا اے تے ایسولینس وچوں پولیس دے سپاہیاں نے منجی کڈھی۔ اوہ دے بڈھے دادا دے دیاں پکاں تے ہنجوس تے اوہ اوہدی لاش وصول کر رہیاسی۔

ویکھدیاں ویکھدیاں اوہ اوہیڑا مرداں تے زنانیاں نال بھر گیا۔ اوہ اوہ دے شہید پُتر نوں ایہناں لفظاں راہیں خراج عقیدت پیش کر رہے سن۔ جے ایہہ جوان شہادت دے نشے وچ سینہ تان کے نعرے ماردا ”ہمارا کشمیر چھوڑ دو“۔ باؤنڈری لائن وئے ودھر رہیاسی تے گولیاں دی بوچھاڑ ہو گئی۔ اوہ آپ شہید ہو گیا پر آزادی دا دیوا بال گیا۔ بھانوس ہُن اوہ دے اپنے ہنیرے گھر وچ کوئی دیوانہ نہیں بلدا۔۔۔

مشق

- 1- علی جان دی ماں کس دی تصویر نوں لکھو کے رکھدی سی تے کیوں؟ تھوڑے لفظاں وچ جواب لکھو۔
- 2- علی جان نوں کیہڑے جذبے نے جہاد کرن تے مجبور کر دتا سی؟
- 3- ایس افسانے وچ کشمیر دے کیہڑے کیہڑے پھلاں دا ذکر کیتا گیا اے؟
- 4- علی جان دے کالج وچ کیہڑا انعرہ گونج داسی؟
- 5- ایہناں لفظاں دی جمع لکھو:۔

چھت، کانگڑی، صندلی، گولی، بدلی، تصویر، منجی، جان، قافلہ، دھرتی

غازی علم الدین شہید رحمۃ اللہ علیہ

مغل بادشاہ جہانگیر دے سے بھائی لہنا سنگھ مسلمان ہو یا۔ اللہ سائیں دے اوس نیک بندے نے رب نال انج لوائی جے لوک اوہنوں حضرت برخوردار دے نال توں یاد کریندے نیں۔ اوہناں دامزار لاہور انج موجوداے۔

حضرت برخوردار ہوراں دی چھویں پشت انج مستری طالع مند ہوئے نیں۔ جنہاں دا واسا کوچہ چاک سواراں دے لہندے والے سرے تے نکلے جیسے مکان انج ہا۔ مستری میاں طالع مند دے دو پتر تے ہک دھی ہا ہی۔ اوہناں نے جمعرات 4، دسمبر 1908ء نوں جنم والے نکلے پتر داناں علم الدین رکھیا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کچھ وڈیرا ہویا تاں دینی علم سکھان کیتے اوہنوں محلے دی مسیت انج داخل کیتا گیا۔ کچھ چر بعد اوہنوں بازار نوں سیریاں (اندرون اکبری دروازہ) بابا کولودے درس انج پڑھنے پایا گیا۔ مستری میاں طالع مند لکڑی داکم کریندے سن۔ اوہناں اپنے پتر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں وی اپنا کم سکھاؤنا شروع کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے لکڑی دا کچھ کم اپنے وڈے بھرا مستری محمد الدین توں وی سکھیا پر لکڑی دے کم انج کاریگری بھائی دروازے وسدے مستری نظام الدین کولوں سکھی۔

پہلی جنوری 1928ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اپنے پیو دے نال کوہاٹ ٹر گیا۔ کوہاٹ اپڑکے پیو پتر نے بتوں بازار انج فرنیچر داکم شروع کر دتا۔

جنہاں دناں انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹ وسدیا۔ اوہناں دناں انج اسلام دشمن طاقتاں نے ہندو مسلم فساد گھتن دا ہک متا پکایا تے سرکار دوعالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں دی شان تے عظمت دے خلاف گستاخی بھری کتاب لکھوائی۔ جیہنوں لاہور دے بد بخت ہندو ناشر راج پال نے چھپوایا۔

مارچ 1929ء انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے وڈے بھرا مستری محمد الدین دے گھر دھی جتی جیہنوں ویکھن کان علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹوں لاہور آیا۔ اوہناں دناں انج لاہور دی ہر گلی محلے انج راج پال دی بھیڑی حرکت تے گستاخی دیاں گلاں چھڑیاں ہوئیاں سن۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایہہ وی پتالگا جے راج پال نوں ایس جرم انج چھ مہینے دی سزاوی ہوئی پر حکومت نے اوہنوں بری کر دتا۔ جیہدے بعد مسلماناں بہوں سارے جلسے کیتے تے جلوس کڈھے پر انگریز حکومت راج پال دی چھاپی ہوئی کتاب توں ضبط نہ کیتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے ایہہ وی سن لیا جے راج پال توں مارمکاؤن کیتے دو مسلمان مجاہد غازی عبدالعزیز خان تے غازی خدا بخش ہوریں راج پال اُتے وکھو وکھ حملے کر چکے نیں۔ پر راج پال مرٹوں پچھارہیا اے۔ پر غازی عبدالعزیز خان نوں چودھاں سال تے غازی خدا بخش نوں ست سال قید دی سزا ہو چکی اے۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ توں ایس گل داوی پک ہو گیا جے سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق انج ہر مسلمان آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان انج گستاخی کرن دے جرم انج راج پال توں دوزخ دی بھاہ انج سٹن نوں کالھا اے۔ ایہہ ساریاں گلاں سن کے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل انج وی سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق والے بوٹے نے پنگرنا شروع کر دتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نہ تے عالم ہانہ فضل۔ پر اللہ سائیں نے اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق دا جیہڑا بوٹا اوہدے من
اچ لایا اوہ تھوڑے ای دن اچ پھٹلن تے آیا تے اوہنے چار پھیرے مشک مجا دتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دیاں دھماں جگ اُتے اچ پیاں
جے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے سارے مسلماناں دے دلاں اچ محکم جھوکاں لالیاں۔

6 اپریل 1929ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل دریا اچ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عشق دا ہڑھ ایڈے زور نال آیا جے (20)
سال چار (4) مہینے تے دو (2) دن دی عمر دا گبھر و علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اوہنوں ٹھکھ نہ سکیا۔ اوس نے جارج پال نوں لکھاریا ”پئی توں
اپنی مکروہ کتاب نوں ساڑن دا وعدہ کرتے اگا نہہ توں توبہ کر۔“

راج پال نے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے لکھارے نوں خالی بڑھک سمجھیا تے چپ ہو رہیا۔ فی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اوس نوں
ہمیش لئی چپ کرا دتا تے آپ غازی بن گیا راج پال دے قتل ہووے دا شور شرابہ شروع ہو گیا تے تھوڑی دیر بعد ہندو آں نے
غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں پھد کے پولیس دے حوالے کر دتا۔

مقدمہ ایڈیشنل ڈسٹرکٹ مجسٹریٹ لاہور دی عدالتے گیا۔ ہندو آں نے مل ملا کے مقدمے نوں جھبے جھبے سیشن جج دی
عدالتے اپڑوایا۔ فی سیشن جج نوں وی مل ملا کے ہک (1) مہینا تے سولاں (16) دن دے اندر اندر مقدمے دا فیصلہ اپنی مرضی موجب
کروالیا۔ 22 مئی 1929ء نوں سیشن جج مسٹر ٹیپ نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں موت دی سزا دا حکم سنایا۔

ایس فیصلے نوں سن کے مسلماناں نوں بھوں دکھ ہویا۔ لاہور اچ مسلماناں دے کئی جلسے ہوئے۔ اوہناں نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ
دی سزاداتاں کوئی قرناہی پر رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین دا بھوں فکر ہا۔ مسلمان چاہندے سن جے بھانویں ڈھیر سارا مال دی قربان
کرنا پوے۔ انگریز حکومت سرکار دوعالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین نوں جرم قرار دے دیوے۔ تاں ایہہ سودا مہنگا نہیں۔

مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ پیرسٹریٹ لاء نوں بمبئی توں سدیا گیا جد کہ مسٹر فرخ حسین بار ایٹ لاء نوں لاہور وں چٹیا گیا تے
ہائی کورٹ اچ اپیل کر دتی ہائی کورٹ لاہور نے 15 جولائی 1929ء نوں فیصلہ کریندیاں ہویاں اپیل خارج کر دتی۔ ہائی کورٹ دے فیصلے
دے خلاف پریوی کونسل لندن اچ اپیل کرن دا آہر کیتا گیا۔ اپیل داسودہ مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ دی نگرانی اچ تیار ہویا۔ انگریز
حکومت ہندو آں نوں خوش رکھنا چاہندی ہاپی ایس کیس پریوی کونسل لندن نے وی غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں سُنائی گئی موت دی سزا
نوں قائم رکھیا۔

پریوی کونسل لندن دے فیصلے بارے جدوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں دسیا گیا تاں اوہنے چھال مریدیاں ہوئیاں ”اللہ اکبر“
دا نعرہ ماریا تے مُڑ آکھیا۔“

”تقدیر دے لکھاری نے پہلے دن توں ای میری قسمت اچ شہادت
دا رتبہ لکھ دتا ہا۔ انشاء اللہ ہُن مینوں دربار رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
اچ حاضری دیوں توں کوئی طاقت نہیں روک سکدی۔ مینوں پک
اے پئی اللہ سائیں میری قربانی نوں منظور فرمایا اے۔“

اوس دن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ خوش تے نہال رہن لگ پیا۔ پریوی کونسل لندن دے فیصلے دی خبر سُن کے مسلمان قوم جوش اُچ آ گئی۔ لاہور اُچ تھر تھلی مچ گئی۔ انگریز حکومت نوں ڈر پئے گیا جے بغاوت یا فساداں دی آگ دے بھانہڑ کھل نہ جاوَن۔ ایس کر کے حکومت نے جمعہ 4 اکتوبر 1929ء نوں فجر ویلے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ڈسٹرکٹ جیل میانوالی اُپر اُدتا جتھے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں 20 ورہے 10 مہینے تے 27 دناں دی عمرے شہید کر دتا گیا۔ 31 اکتوبر 1929ء دی تاریخ مِتھی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں آخری خواہش موجب نماز شکرانہ ادا کرن دی اجازت دتی گئی۔ جہدے بعد اونوں موت دی پھائی پائی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اپنی جان دے کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا ایہہ فرمان پورا کر دتا:

”اوہ بندہ سب توں اچّا تے سچّا اے جیہڑا اپنی جان تے مال نال اللہ دی راہ وِچ جہاد کر دالے۔“

سرکارِ دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا عاشق غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید جمعرات دے دیہاڑے ایس فانی دُنیا اُتے آیا تے جمعرات دے دیہاڑے دُنیا توں کوچ کر گیا۔ پراوس داناں اُج وی زندہ اے تے ہمیش زندہ رہی۔

اوس سے دی سرکار دے حکم نال غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نوں جنازے تے کفن توں بناں ای میانوالی قیدیاں دے گورستان اُچ دفنایا گیا۔ پر مسلمان قوم نے حکومت کولوں منگ کیتی جے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی وصیت موجب اوہدی میت توں لاہور دفناوَن دی اجازت دتی جاوے۔ چوکھیاں کوششیاں مگروں گورنر پنجاب نے اجازت دے دتی۔ آخر 14 نومبر 1929ء نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی میت توں بڑیاں شانناں نال قبرستان میانوالی صاحب لاہور اُچ دفن کیتا گیا جتھے حاضریاں بھرن کیتے لوک دُوروں دُوروں آندے نیں۔ فاتحہ پڑھدے نیں تے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی عظمت توں سلام کریندے نیں۔

مشق

- 1- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دے والد اکیہ ناں سی؟ اوہناں دے کتے دھیاں پُتر سن؟
- 2- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے کس کس اُستاد کولوں تعلیم حاصل کیتی؟ تے کس کس کولوں لکڑی داکم سکھیا؟
- 3- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے راج پال نوں کیوں قتل کیتا؟
- 4- پریوی کونسل لندن دا فیصلہ سُن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے اپنے جذبیاں دا اظہار کیہڑے لفظاں وِچ کیتا؟
- 5- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھو تے جملیاں وِچ استعمال کرو۔
کالھا، پنکڑنا، ٹھلھ نہ سکيا، مِتھی گئی، گورستان، جھوکاں، گبھرو، بدبخت، بھاہ، محکم، شہادت

واپسی (ڈرامہ)

ہلکا جیہا خوشی بھریا سا زینہ فیڈا ان ہوندا اے تے کجھ دیر جاری رہ کے ہولی ہولی فیڈا آؤٹ ہوندا اے۔ فیرو با کھلن دی اواز اُبھردی اے اوہدے نال ای کسے دے ٹرن داتاثر پیدا ہوندا اے۔ فیراک جوان کڑی (سیکنہ) دی اواز اُبھردی اے۔

سیکنہ: ماں۔۔۔ ماں جی۔ ہائے۔ ہائے ماں کتھے ٹر گئی اے گھر خالی چھڈ کے۔ پل دا وساہ نہیں تے ماں نوں ویکھو کوئی اتہ پتا ای نہیں۔ چل نی سیکنہ توں چھا با ویکھ۔ کوئی روٹی دی بُرکی ہے تے کھا ٹھنڈا پانی پی تے اپنے رب دا شکر ادا کر۔ (کسے دے داخل ہون داتاثر۔ اک وڈی عمر دی عورت خیراں دی اواز)

خیراں: اللہ جان دا اے ایس مہنگائی نے کتھے اپڑ کے ساہ لینا اے۔ قہر خدا دا وتری سبزی اسمان نال گلاں کرن لگ پئی اے۔ حالے کل دی گل اے جدوں سیکنہ گوٹگو پچاہ (50) پیسے کلو ہوندے سن تے ہُن دس (10) روپے کلو ہو گئے نیں۔ سیکنہ: ماں جی ہوا وچ گلاں کرن دا کیہ فائدہ اے! آجاؤ دونوں ماٹواں دھیاں بہہ کے دکھ سکھ پھول دیاں آں۔ خیراں: توں کدوں آئی ایس سیکنہ۔۔۔؟

سیکنہ: (مسکراہٹ دے تاثر نال)۔ جس ویلے روز آؤنی آں۔ تہانوں پتا اے سکول دی چھٹی دا اک مٹھیا ہوا یا ٹام اے۔ پرتسیں دسو بوا کھلا چھڈ کے کتھے ٹر گئے سی؟

خیراں: میں جانا کتھے سی دھینے۔ ریڑھی والا پرلی گلی وچ ہوکا دے رہیاسی سوچیا شام دی ہانڈی لئی کجھ لے لوں پرشیواں کہندیاں نیں پرے ہو کے کھلو۔ کدی سنے سن۔ گوٹگو وی دس (10) روپے کلو۔

سیکنہ: ماں میرے ویلے دی اپنی منگ ہوندی اے۔ اللہ بخشے اتاجی کہندے ہوندے سن پئی جدوں اوہ نوکر ہوئے سن تے اوہناں دی تنخواہ ستانوے (97) روپے سی تے ہُن تہاڈی دھیں نوں سکولوں تن ہزار روپے ملدے نیں۔ ایہہ وی تے ویکھو۔

خیراں: لے ایہہ کیہ ویکھنا۔ اوہناں ستانویاں (97) روپیاں وچوں آسیاں (80) روپیاں نال پورا مہینا لنگھائی داسی تے ستاراں (17) روپیاں دی بچت کری دی سی تے ہُن تیری تنخواہ وچوں ست (7) روپے بچانے مشکل نیں۔

سیکنہ: چل ماں حوصلہ رکھ۔ فکرتے کوئی نہیں سائوں۔ اوکھے سوکھے مہینا لنگھایا جاندا اے۔

خیراں: لے فکریوں نہ کراں۔ ویاہ نہیں کرنا تیرا؟

سیکنہ: میں تے تیرے کول ای رہنا اے ماں۔

خیراں: (اُداس لہجے وچ) کئے رکھیاں دھیاں گھر وچ۔ ایہہ تے چڑیاں دا چنہ نیں۔ پھر کر کے اڈاری مار جاندیاں نیں۔

سیکنہ: اُداسی والی گلاں نہ کراں۔ جے دھیاں ٹر جاندیاں نیں تے تُو نہاں دی گھر آ جاندیاں نیں۔ اللہ رکھے ویر سلطان دا ویاہ دی تے

ہوئے گانا!

خیراں: کدھرے آہرے لگے گاتے ویاہ ہوئے گا۔ وہلیاں کھان والیاں نوں کون دیندا اے اپنیاں دھیاں۔ سارا دن پنڈ وچ پھر دا اے۔
اوہنوں تے تیرے ول وکھ کے وی خیال نہیں آؤندا پئی بھین سکولے پڑھانندی اے۔ پنڈ وچ اوہدی عزت اے تے بھرا۔۔۔
سکینہ: (گل کٹ دیاں ہویاں) چل چھڈ ماں۔ لیا اُرے گونگو جھیلے تے ہانڈی دھریے۔

خیراں: ہانڈی روٹی تے کرنی ایں پر سچی گل اے۔ مینوں سلطان دے پتھن چنگے نہیں لگدے۔ جیوں سویرنوں نکل دا اے شاماں پا کے گھر
وڑدا اے۔ رنگ اوہدا پیلا اے۔ نشنیاں وانگر کمرے وچ جا لگدا اے۔ ویہ (20) واری کرم داد نے کہیا اے کہ منڈیا میری آڑھت
دی دکان تے چل کے بہہ پراوہدے تے کوئی اثری نہیں ہوندا۔

سکینہ: ماں چھڈ دے کھیڑا اوہدا۔

خیراں: کھیڑا کس طراں پھڈاں۔ میرا شک یقین وچ بدلدا جاندا اے کہ اوہ ضرور کوئی نشہ کردا اے۔
سکینہ: (غمگین لہجے وچ) ماں اصلی گل تے ایہہ وے کہ ویر سلطان سچی مچی نشہ کردا اے۔ میرے تے پرس وچوں اوہنے کئی واری پیسے دی
کڈھے نیں۔

خیراں: شاداشے کڑیے تیرا شاداشے۔ تے مینوں تُوں کیوں نہیں دسیا ہُن تائیں۔

(بُہا کھڑکن دی آواز اُبھر دی اے)

خیراں: (ہولی جیہی) ایہہ کون آگیا اے (اُچی آواز وچ) کون اے۔؟

بشیر: (اک جوان آواز) میں بشیر آں ماسی۔ بشیر دکاندار۔

خیراں: (سکینہ نوں) توں اندر جا کے بیٹھ۔

سکینہ: اچھا (چلن دا تاثر)

خیراں: آجا بشیر لنگھ آ۔ بُہا کھلا اے (بُہا کھلن دا تاثر)

بشیر: السلام علیکم! ماسی۔

خیراں: آوے بشیر توں کدھر آگیا ایں آج؟

بشیر: (ہوکا بھر کے) بس ماسی آؤنا ای پے گیا اے۔۔۔۔۔

خیراں: وے ایڈا ہوکا کاہنوں بھریا اے۔ خیر تے ہے۔۔۔۔۔؟

بشیر: ویسے تے خیرای ماسی۔ پر۔۔۔۔۔

خیراں: پر کیہ وے گھل کے گل کر؟

بشیر: بس ماسی۔ ایویں شرم جیہی آؤندی اے۔

خیراں: چنگا نیر پہلے شرمالے چنگی طراں۔

بشیر: (سوالیہ انداز وچ) سلطان تے نہیں ہونا گھر؟

خیراں: نہیں اوہ تے نہیں گھر بیگا۔ وے اوہ دے بارے آ کوئی گل؟
 بشیر: (شرماندیاں ہوئیاں) گل تے اوہ دے بارے ای سی۔۔۔۔۔
 خیراں: (غصے نال) وے کیہ گل اے اوہ دے بارے؟
 بشیر: ماسی اوہنے میرے کولوں سو (100) روپیہ اُدھار لیا سی۔ آج تن (3) مہینے ہو گئے نیں روز لارا لاڈا اے۔ اخیر آج میں سختی نال منگے
 تے اوہ لڑائی تے اُتر آیا۔

خیراں: فیر۔۔۔؟

بشیر: فیر کیہ۔ میں تہاڈی خاطر چُپ کر رہیا۔ پراوہ رولا پانڈا رہیا۔
 خیر بول بال کے تھک گیا تے نورے دے کھیتاں ول ٹر گیا۔
 جے توں غصہ نہ کریں ماسی تے اک گل کراں۔

خیراں: میں سواہ غصہ کرنا نیں۔ توں دس مینوں۔

بشیر: ماسی! سلطان نشہ کرا اے۔

خیراں: (فکرمندی نال) وے مینوں تے پہلے ای شک سی۔ پر مینوں کسے نہیں دسیا۔ جالیندا پھر اوہ دے کولوں اپنے سو (100) روپے۔ مینوں
 چُچھ کے دتے سی۔ (غصے وچ اُچی اواز نال) جاتوں وی نورے دے کھیتاں ول۔ وے جاندا کیوں نہیں۔۔۔؟ چلا جا۔ میں کہنی آں۔
 بشیر: (گھبرا کے) ہلا جاناواں ماسی۔ مینوں سو (100) روپیہ ملے یا نہ ملے پر ماسی توں اپنے سلطان نوں نشے توں بچا۔ (جان داتاثر)
 (اک ہو رنو جوان اواز ارشد دے آن داتاثر)

ارشد: (گھبراہٹ نال) ماسی۔ ماسی خیراں۔

خیراں: وے ہُن کیہ ہو گیا اے؟ خیراں۔ میں تے اگے سستی بیٹھی آں۔

ارشد: ماسی سلطان نوں پولیس پھڑکے لگئی اے۔

خیراں: ہائے میں مر گئی۔ وے کیوں لے گئی پولیس۔۔۔؟

ارشد: ماسی اوہ سگریٹ پیندا سی نشے والے۔ اوہ دے نال منھاتے چھیمادوی سن۔

خیراں: (اُچی اواز وچ) وے تہاڈا لکھ نہ رہوے۔ نشے والے سگریٹ بنان والیو۔ ہائے وے میں کیہ کراں ہُن۔۔۔۔؟

سکینہ: (داخل ہوندىاں دُوروں نیڑے آؤندی اواز تے گھبرا یا ہو یا لہجہ) کیہ ہو یا ماں۔۔۔؟

خیراں: نی پولیس لے گئی اوہنوں۔

سکینہ: کیہنوں ماں۔۔۔؟

خیراں: نی تیرے بھرا سلطان نوں۔

ارشد: ماسی ہُن تے تینوں تھانے جانا پئے گا۔ چودھری کرم داد نوں نال لے جا۔

سکینہ: ماں میں وی تیرے نال چلاں گی۔

خیراں: گھر بیٹھ توں آرام نال۔ چل وے پتر ارشد میرے نال چل کرم داد دے گھر تائیں۔
 ارشد: چل ماسی۔

(منظر بدلدا اے۔ ہلکا جیہا سازینہ)

(تھانیدار دی رُعب دار اواز)

تھانیدار: چودھری صاحب تے ماسی خیراں۔ میں ایہناں منڈیاں نوں بالکل نہیں چھڈناں۔ خاص طور تے سلطان نوں تے بالکل نہیں چھڈنا۔ ایہنے تے پڑھ لکھ کے گویا اے۔ ایہنوں شرم نہیں آؤندی۔ بہن ایہدے گھر دا خرچہ چلاندا اے سکولے پڑھا کے تے ایہہ ویہلا مشنڈ اکھیتاں وچ بہہ کے نشے کردا اے۔

چودھری کرم داد: بالکل ٹھیک اے۔ اسیں وی تہا نوں ایہو وی کہن آئے آں۔ کیوں بھین خیراں کہیہ خیال اے تیرا۔۔؟

خیراں: تھانیدار صاحب چودھری کرم داد ٹھیک کہندا اے۔ رکھو ایہناں نوں اتھے ای۔

سلطان: (اک کمزور اواز) انج نہ کہہ ماں۔ خدا دا واسطہ ای مینوں چھڈا لے۔ مینوں بڑا ڈراؤندا اے تھانے توں۔

تھانیدار: تھانے توں تینوں ڈراؤندا اے تے نشے دے سُو لے لاندیاں ڈر نہیں آؤندا۔ مُونہہ وکھ اپنا ہڑباں نکلیاں ہو یاں نیں۔ تیلے ورگا تیرا جُٹا اے۔

کرم داد: رکھو جی ایہناں نوں اتھے ای۔

تھانیدار: حوالدار بند کردے ایہناں نوں حوالاں وچ۔

سلطان: ماں مینوں بچا لے۔ مینوں گھر لے چل۔ مَر جاں گا میں اتھے۔

خیراں: مَر دا ایں تے مَر۔ کناں سمجھایا تیری بھین نے تینوں۔ وے مینوں تے توں مُونہہ وکھان جوگا نہیں پھڈیا۔ سارا پنڈ میری عزت کر داسی۔ ہن کیہ کہن گے لوکی پی ماسی خیراں دا پتر اک پڑھی لکھی بھین دا بھر پھڑیا گیا اے۔ شاداشے تیرے۔ کیا سوہنا چن چڑھایا اے۔

سلطان: (روندیاں ہو یاں) ماں معاف کردے مینوں۔ معاف کردے مینوں ماں۔ میں ہُن سگریٹ نہیں پیاں گا۔ ماں مینوں ڈاکٹر کول لے چل۔ ماں میرا علاج کرادے۔ میں تیرے سردی قسم کھا کے کہنا واں۔ ہُن کدی سگریٹ نہیں پیاں گا۔

چودھری کرم داد: جے کل نوں مکر گیا فیر۔۔؟

خیراں: میں تے کہنی آں رہن دیو دو (2) چار (4) دیہاڑے تھانے وچ، ایہنوں۔

سلطان: نہ ماں۔ مینوں گھر لے چل۔ مینوں ڈاکٹر کول لے چل پر مینوں تھانے نہ چھڈ کے جائیں۔ میری توبہ اے ماں۔ میں کدے نشہ نہیں کراں گا۔ میں واپس مڑنا چاہتاں۔

چودھری: تھانیدار صاحب تہاڈی کیہ صلاح اے؟

تھانیدار: میں ایہدے وعدے اتے یقین کرن نوں تیار آں۔ پر میں ایہنوں گھر نہیں بھیجاں گا۔ میں خود ایہنوں تے ایہدے ساتھیاں نوں ہسپتال لے کے جاواں گا۔ اپنی نگرانی وچ علاج کراواں گا۔

سلطان: تھانیدار صاحب میں تیار آں ہسپتال جان لئی۔ میرا اعتبار کرو۔ میں ہُن کدی نشہ نہیں کراں گا۔ آج امیناں لوکاں دے سامنے

جیہڑی شرم ساری تے جیہڑی ذلت ہوئی اے۔ اوہنے میریاں اکھیاں کھول دیتیاں نیں۔ میں سب کولوں معافی منگناواں۔ میں واپس

اوسے سلطان نوں ملنا چاہناں جیہڑا دو (2) ورہے پہلے سی۔ اپنی سکینہ دا بھرا۔

(ویلا لنگھن دا تاثر دین لئی اک ساریہ جدا اے)

سکینہ: (خوشی بھریا لہجہ) لے پھڑشیشہ تے تک اپنی شکل۔ کتناں فرق پئے گیا اے۔ رنگ نکھر آیا اے تیرا نشہ چھڈن نال۔

خیراں: کوئی زندگی اے نشہ باز اں دی۔ ہر بندہ نفرت کردا اے۔ تُو ہُوہ کردا اے۔

سلطان: (مُسکراہٹ دے تاثر نال صحت مند آواز) ہُن بار بار نشہ داناں لے کے مینوں شرمندہ نہ کرو۔ میں لعنت بھیج دا ہاں اوہناں

دیہاڑیاں اُتے۔ بس ہُن میں تہاڈے کول واپس آ گیا واں کل توں انشاء اللہ چودھری کرم داد دی آڑھت تے جا کے کم کراں گا۔

سکینہ: (خوش ہو کے) تے فیرا میں تیرا دیاہ کراں گے۔

(اک خوشی بھریا ساریہ اُبھر دا اے)

مشق

1- پیٹھاں لکھے لفظاں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو جے ایہناں دے معنی اُگھڑاؤن:

قہر، اونٹری، گونگلو، مٹھیا ہویا، ہوکا دینا، کھیڑا، جُٹھ

2- ”چڑیاں دا چنبہ“ توں کیہ مراد اے؟

3- سلطان نوں پولیس پھڑکے کیوں لے جاندی اے؟

4- خیراں دے کردار بارے اک پیرا گراف لکھو۔

5- سلطان نوں کیہڑی چیز نے نشہ چھڈن اُتے مجبور کیتا؟

6- تہاڈے کسے دوست نوں نشہ دار وگ لگ جائے تو تُو سی اوہدے واسطے کیہ کرو گے؟

ساڈاوسیب - ساڈاورش

ساڈی ثقافت کلچر تے وسیب سانوں پیار محبت تے بھائی چارے داسبق دیندے نیں۔ پنجواں دریاواں دی ایہہ بھاگاں بھری دھرتی صدیاں توں ہسدی و سدی اے تے ایہدے دسینک پیار تے محبت دے چا ہوان نیں۔ ایہدے پُرانے آثار، اتھتھے چار چنیرے کھلریا علم، ہنر، رسم تے رواج، لوک گیت، لوک کھیڈاں، لوک ناچ تے لوک تہوار اوہ مہکدے پھل نیں جیہڑے صدیاں توں اپنی مہک تے خشیو وئدرہ نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے اصل سوئے پنجواں (5) دریاواں دے کنڈھیاں اُتے آباد قبیلے نیں۔ اوہناں دا اپنا اک رہن سہن اے تے اوہناں دے صدیاں توں چلے آرہے رسم تے رواج نیں۔ اوہناں دے اپنے گیت نیں جیہڑے اوہ ویاہ شادیاں تے خوشیاں غمیاں وچ گاؤندے نیں۔ ایہناں گیتاں دے نال مختلف قسم دے ناچ تے بھنگڑے وی نیں۔

ساڈے لوک گیت تے رسماں بچے دے جمن توں شروع ہو جانیاں نیں۔ اوہناں گیتاں وچ بچے دی لمی حیاتی لئی دُعاواں تے آؤن والیاں گھڑیاں لئی نیک خواہشاں شامل ہوندیاں نیں۔ ساڈے اتھتھے جدوں کوئی بال جمد اے تے سب توں پہلاں اوہدے کن وچ اذان دتی جاندی اے۔ فیر اوہدے مونہہ نال گڑشہد یا کوئی ہور مٹھی شے لائی جاندی اے۔ اوہدے لئی دُعا کیتی جاندی اے۔ ایس رسم نوں گڑھتی کہیا جاند اے۔ جمن والے بال دے سر اُتے خوب صورت تے نرم وال ہوندے نیں۔ اوہ وال لہائے جاندے نیں۔ اوہنوں جھنڈ لہائی کہیا جاند اے۔ ایہناں رسماں وچ عقیتہ تے ختنے وی شامل ہوندے نیں۔ فیر ہر سال ساگرہ منائی جاندی اے۔

بچہ جوان ہو جاوے تے اوہدی مگنی تے شادی کیتی جاندی اے۔ ایس موقع اُتے وی کئی قسم دیاں رسماں کیتیاں جاندیاں نیں۔ ایہہ رسماں صدیاں توں چلیاں آرہیاں نیں تے ساڈے وسیب دا حصہ تے ساڈا ورثہ نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے دو بے دوڑے سوئے ساڈے پہاڑ، پُرانے جے، قلعے، مقبرے، مسجدیں تے عجائب گھر نیں۔ ایس توں علاوہ ساڈے وسیب وچ کئی ثقافتی ورثے وی نیں۔ جنہاں وچ ایہہ قابل ذکر نیں:-

ترنجن

ترنجن اوس پڑنوں کہندے نیں جتھے دائرے دی شکل وچ بہ کڑیاں چرنے کت دیاں نیں۔ ایہنوں بھنڈا روئی کہیا جاند اے۔ تے چھوپے پاؤناں یاں جوئے پاؤناں دی کہیا جاند اے۔ کڑیاں اتھتھے وی اپنا اک لیڈر چن لیندیاں نیں تے ساریاں اپنیاں پونیاں دے جوئے بنا کے اوہدے حوالے کر دیندیاں نیں۔ اوہ سارے جوئے اک چھج وچ رکھ لیندے اے۔ فیر چرنے کتن دا عمل شروع ہو جاند اے۔ ضدّ ضدّی چرنے چلدے نیں۔ انجسوت وی زیادہ کتیا جاند اے تے اوہناں دا دل وی لگا رہند اے۔ کوئی کڑی ترنجن وچوں اٹھ کے نہیں جاسکدی۔ ترنجن وچوں جانا چنگا نہیں سمجھیا جاند۔ ایہنوں بھنڈا رٹنا کہیا جاند اے۔ کڑیاں چول شکر یا تل شکر جیہڑے اوہ اپنے گھراں توں لے کے آندیاں نیں کھانداں جاندیاں نیں تے نال نال گیت وی گاؤندیاں نیں۔

لوک کھیڈاں

پنجاب دے بال اپنی پڑھائی تے دوجے کماں کاراں دے نال نال کھیڈاں دے وی شوقین نیں اوہ چٹھو گرم، شٹاپو، لیکاں مارن، لکن میٹی، کوکلا چھپاکی، رسی پٹنا، ککلی، تھال، گڈے گڈی داویا، گشتی، کبڈی تے گلی ڈنڈا ورگیاں کھیڈاں کھیڈ دے نیں۔

میلے ٹھیلے

میلا ساڈے وسیب تے لوکاں دے رہن سہن دی پچھان اے۔ میلے پنجاب دے چتے چتے اُتے لگدے نیں۔ پنجاب وچ میلے دو طراں دے ہوندے نیں۔ کچھ میلے ساڈے بزرگاں دے عرس دے موقع تے لگدے نیں تے کچھ میلے موسماں دی ادلابدلی دے حوالے نال لگدے نیں۔ جویں وساکی دامیلا، بسنت دامیلا وغیرہ۔

بزرگاں دے مزاراں تے لگن والیاں میلیاں وچوں ایہہ میلے خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ اسلام آباد وچ میلا بڑی امام رحمۃ اللہ علیہ، ملتان وچ شاہ شمس سبزواری رحمۃ اللہ علیہ دا عرس، شیخوپورہ وچ میلا پیر بہار شاہ رحمۃ اللہ علیہ تے سید وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ، گوجرانوالہ وچ دھونکل دامیلا، قصور وچ عرس بابا بٹھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ، پاک پتن وچ عرس حضرت بابا فرید گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، لاہور وچ میلا شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ، قدماں دامیلا تے عرس حضرت داتا گنج بخش علی ہجویری رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ، عرس بابا شاہ جمال رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میراں حسین رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت شاہ محمد غوث رحمۃ اللہ علیہ، تے ہور کئی میلے تے عرس منائے جاندے نیں۔ ایہناں میلیاں تے عرساں اُتے لوک تماشے، سرکس، کبڈی، گشتیاں، نیزہ بازی، ورگیاں کھیڈاں ہوندیاں نیں۔ جہناں وچ ساڈی ثقافت جھلکارے ماردی ہوئی نظر آؤندی اے۔

لوک تماشے

پنجاب دے وسنیک کماں کاراں توں پہلے ہو کے تفریح نال اپنا تھکویاں لاہندے نیں۔ بعض لوکاں نے ایس لئی تماشے کھان دا پیشہ اختیار کر لیا اے کیوں جے ایہناں لوک تماشیاں نال اوہناں دی روزی جڑی ہوئی اے۔ جویں باندر دا تماشہ، رچھ والا، پتلیاں دا تماشہ، بازی گری ایہہ لوک مجمع لا کے لوکاں نوں کٹھیاں کر کے اپنے کرتب دکھاندے نیں تے اپنی محنت دا پھل پاؤندے نیں۔ ایہدے توں دکھ ساڈے لوک کبوتر بازی، کتے لڑانا، بیڑے لڑانا، لکڑ لڑانا ورگے شوق وی پورے کردے نیں۔

واہی نیچی

پنجاب وچ سب توں اہم پیشہ واہی نیچی اے۔ پنڈاں تھانواں دے لوک واہی نیچی نوں سبھ توں اچا سمجھدے نیں، ساڈے واہی وان (کسان) دل لا کے کم کردے نیں زمین داسینہ چیر کے اوہدے وچوں اناج پیدا کردے نیں۔ اللہ دے فضل نال بوہت اناج پیدا کر دے نیں خود وی کھاندے نیں تے واڈھوانا ج منڈیاں وچ اپڑا دیندے نیں۔ جیہڑا دوجے لوکاں دے کم آؤندا اے۔ واہی نیچی وچ مرداں دے نال عورتاں وی اوہناں دا ہتھ وٹاندیاں نیں۔ مرد کھیتاں وچ کم کردے تے اوہ اوہناں دی روٹی لے کے جاندیاں نیں۔ پٹھے وڈھن تے کترن وچ مرداں نال شامل ہوندیاں نیں۔ مجھاں چونڈیاں تے اوہناں نوں پٹھے وغیرہ پانڈیاں نیں۔ چکلی پیہنڈیاں، چرنے کت دیاں

نہیں۔ دُڈھ رڑکدیاں نہیں۔ واہی بیچی دے وسیب وچ کئی رسماں تے ریتاں جڑیاں ہو یاں نہیں۔ جوئیں کنک دی واڈھی ویلے ڈھول و جانا تے بھنگڑے پاؤنا، چنگی فصل تے خوشی کرنی، دیگاں پکانیاں، راگ پارٹیاں ہلا کے گیت سُنا وغیرہ۔

استھے دسن والی گل ایہہ وے پئی ایہدے وچ کوئی شک نہیں کہ واہی بیچی کرن والے لوک بڑے محنتی، ایماندار، تے لگن والے ہونڈے نیں۔ پر اوہ مقدمے بازیاں تے فضول قسم دے رسم تے رواج وچ پئے کے اپنا قیمتی وقت تے دولت وی تباہ کر دے نیں۔ معمولی معمولی گل اُتے لڑنا جھگڑنا تے فیر تھانے کچہری دے چکراں وچ پھس جاندے نیں۔ ہُن جیوں جیوں تعلیم ول واہی وان دھیان دے رہے نیں ایہہ مقدمے بازیاں تے فضول رسماں گھٹ رہیاں نیں۔ ہُن ساڈا کسان جاگ پیا اے جیہدے نال نہ صرف اوہدی سکول پوری قوم تے ملک دی بھلائی اے۔

مشق

- 1- ساڈا وسیب ساٹوں کیہ سکھاؤندا اے؟
- 2- ترنجن کس ٹوں آکھدے نیں؟
- 3- پنجاب وچ ہون والے پنجاں غرساں دے ناں لکھو؟
- 4- تھلے دتے لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ:
رہن سہن، منگنی، ترنجن، سکیلی، ثقافت

قصہ اک طوطے دا

کسے سوداگر نے ایک سوہنا من موہنا طوطا پنجرے وچ قید کیتا ہو یا سی تے روز اوہدے نال مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر کے من پرچاؤندا ہوندا سی۔ اک دیہاڑے سوداگر نے تجارت لئی ایران جان دا ارادہ کیتا تے اپنے سبھے نوکراں چاکراں توں چٹھیا پئی اوہ ایران توں اوہناں واسطے کیہ سوغات لیاوے۔ سبھ نے اپنی اپنی پسند دی سوغات دسی فیر اوہ طوطے ول آیا تے چٹھیا پئی اوہدے واسطے ایرانوں کیہ سوغات لیاوے؟

طوطے نے جواب دتا پی مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ تھیں، میرا اک کم کرنا اے پئی ایران وچ جتھے کدھرے تہاں توں طوطے نظر آؤن۔ اوہناں نوں میرا سلام دینا تے ایہہ سُنیا اپڑانا اے پئی تہاڈا اک ساتھی طوطا پنجرے وچ قید اے۔ تھیں گھلیاں ہواواں وچ اڈدے تے آزادی دیاں موجاں مان دے او۔ اوہ وچارا تہاڈی یاد وچ دن رات رونداتے ہاواں بھر دا اے۔ ایہہ چنگی یاری اے پئی تہاں نوں اوہدیاں مصیبتاں دا بھوراوی احساس نہیں اوہدے لئی کوئی چاراکرو، کوئی آزادی دی راہ دکھاؤ۔

سوداگر نے طوطے نال وعدہ کیتا پئی اوہ ایران دے طوطیاں نوں اوہدا سُنیا ضرور دیوے گاتے جے اوہناں نے کوئی جواب دتا تے ضرور لیاوے گا۔ سوداگر تجارت کردا، مختلف شہراں وچوں لنگھدا، سفر دیاں منزلاں طے کردا ہو یا ایران اپڑیا۔ اک جنگل وچوں اوہدا گزر ہو یا۔ اوس نے دیکھیا پئی بوہت سارے رنگ برنگے طوطے اک رکھ دیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے چمک رہے نیں کجھ پنجان نال ایک دو جے دے پر پھرول رہے نیں تے کجھ ہوا وچ اڈاریاں مار رہے نیں۔

سوداگروں اپنے طوطے داسُنیا یاد آگیا۔ اوس نے اپنا گھوڑا روکیا۔ تے اوہناں طوطیاں نوں اپنے قیدی طوطے داسلام تے سُنیا دتا۔ سُنیا سُن کے سبھے طوطے چپ ہو گئے۔ اوہناں نوں ہوا وچ اڈناں چمکنا چہلاں کرنا تے گیت گاؤنا بھل گیا۔ غمگین ہو گئے تے اک دو جے ول بٹ بٹ کن لگ پئے۔

قیدی طوطے دی فریاد سُن کے ایک طوطا کنٹن لگ پیا تے رکھ توں ڈگ کے مر گیا۔ سوداگروں ایس گل دا بڑا دکھ ہو یا پئی اوس نے ایویں اک طوطے دی جان لے لئی۔ جے اوس نوں پتا ہوندا پئی ایس طوطے نے سُنیا سُن کے مر جانا ایس تے اوہ سُنیا ای نہ دیندا۔ فیر اوس نوں خیال آیا پئی خورے ایہہ طوطا میرے طوطے دارشتے دار ہووے یا دونویں اک دو جے دے یار بلی ہون تے ایہناں وچکار گورھی محبت ہووے۔

بزرگ آکھدے نیں پئی مٹھوں نکلے لفظ چنگیاڑے وانگوں ہوندے نیں جیہڑے کسے دے من وچ بھانھڑ بال دیندے نیں تے گھراں دے گھر ساڑے سوا کر چھڈ دے نیں۔ ایس لئی سیانیاں نے آکھیا اے پئی بولن توں پہلاں سوچو۔ متاں تہاڈے مٹھوں نکلے ہوئے کجھ لفظ کسے دامن دُکھی نہ کر دیں۔ کسے وچکار جھگڑا کھڑا نہ کر دیں۔ کسے دی گھٹی تے جلی ساڑ نہ چھڈن ملک وچ فتنہ تے فساد دامو جب نہ بن جاوے۔ اوہ لوک کدے ظالم ہوندے نیں جیہڑے گلاں نال لوکاں دے دل پھٹڑ کر دیندے نیں تے اوہناں دے دلاں وچ نفرت،

تعصّب تے حسدِ دابی بودیندے نیں۔ کسے شاعر نے خوب آکھیا اے:

جو بول زبانوں نکل گیا
اوہ تیر کمانوں نکل گیا

سوداگر ایس واقعہ مگروں پچھتاؤندا تے مختلف شہراں وچ تجارت کردا تے پھر دا پھر اندا رہیا۔ اوس نوں تجارت وچ چوکھا فائدہ ہویا۔ اوس نے اپنے سارے نوکراں چاکراں واسطے سوغا تاں خریدیاں تے وطن نوں پریتا۔

اوس نے اوہ سوغا تاں اپنے نوکراں چاکراں نوں دتیاں۔ اوہ سبھے بوہت خوش ہوئے۔ فیراوہ طوطے دے پنجرے کول گیا۔ تے طوطے ساہمنے سارا واقعہ بیان کیتا نالے اپنی پریشانی تے پچھتاوے دا وی اظہار کیتا۔ پئی اوس سُنیہے پاروں اک طوطے دی ایویں جان چلی گئی۔

طوطے نے جدوں سنیا پئی اک طوطے نے اوہدا سُنیہا سُن کے تے کنب کنب کے جان دے دتی تے اوس نوں بوہت دکھ ہویا۔ اوسے سے اوہ وی کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔

سوداگر نے جدوں دیکھیا پئی اوہدا طوطا وی کنب کنب کے مر گیا اے تو بوہت دکھی ہو گیا۔ آکھن لگا۔ پئی میں کتاں کم عقل ہاں۔ مینوں ایہہ گل اپنے طوطے نوں دسنی نہیں چاہیدی سی۔ افسوس۔ میں اپنی بیوقوفی نال دو پنچھیاں دی جان لے لئی۔ ایس لئی بزرگاں نے آکھیا اے پئی کدے اجیہی گل نہ کرو جیہدے نال کسے دا نقصان ہووے یا سُن نوں دکھ ہووے۔

سوداگر نے افسوس کردے ہویاں پنجرہ کھولیا تے مرے ہوئے طوطے نوں کڈھ کے باہر سُٹ دتا۔ اوہ طوطا اک دم اُٹھیا تے اڈ کے ساہمنے درخت اُتے جا بیٹھا۔ سوداگر حیران رہ گیا۔ پئی طوطا کوں زندہ ہو گیا اے؟ تے پچھن لگا۔

”اے طوطیا من موٹیا۔ ایہہ کیہ ماجرا اے پئی ایرانی طوطا تیرا سُنیہا سُن کے مر گیا تے توں اوہدی موت داسُن کے پہلاں مر گیا فیر زندہ ہو گیا۔ ایہہ ساریاں گلاں میری سمجھ توں باہر نیں۔“

طوطے نے جواب دتا۔ ”اے سوداگر! سب توں پہلاں تیرا بوہت بوہت شکریہ۔ پئی توں مینوں ایس قید توں آزاد کیتا۔ آزادی توں وڈی کوئی نعمت نہیں۔ ہُن میں اپنے وطن نوں پرت جاواں گاتے وطن دیاں آزاد فضاواں تے گھلیاں ہو اواں وچ اڈاں گاتے موجاں ماناں گا۔“

دوجی گل ایہہ وے پئی میں اپنے وطن دے طوطیاں نوں سُنیہا گھلیا سی۔ پئی اوہ مینوں قید وچوں نکلن دی کوئی ترکیب دسن تے اک سیانا طوطا کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔ اوہ مر یا نہیں سی سگوں اوس نے قید وچوں آزادی حاصل کرن دا طریقہ مینوں دسیا سی۔ میں اوہدی رمز نوں سمجھ گیا تے اوہ طریقہ اختیار کر کے آزادی حاصل کر لئی۔ عقلمنداں لئی اشارہ ای کافی ہوندا اے تے بیوقوف لوک ہتھ آئی دولت نوں اپنی بے وقوفی پاروں گواہندے نیں۔“

(مثنوی مولانا روم دفتر اول توں ماخوذ)

مشق

- 1- طوطے نے سوداگر ہتھ ایران دے طوطیاں نوں کیہ سُنہیا گھلیا؟
- 2- قیدی طوطے داسُنہیا سُن کے ایران دے طوطیاں اُتے کیہ اثر ہو یا؟
- 3- مُونہوں گل سوچ سمجھ کے کیوں کڈھنی چاہیدی اے؟
- 4- ایس سبق توں کیہ اخلاقی نتیجہ نکل دا اے؟
- 5- طوطے نوں پنجرے وچ رہ کے چوری کھاندیاں ہو یاں وی کیوں گھاٹ محسوس ہوندی سی؟

ٹھیدا

کردار : نصرت : (45 سال دی استانی)
 حامد : (زاہد داوڈا بھرا 25 سال دا)
 خورشید فاطمہ : (رحمن دی رشتہ دار 60 سالہ عورت)
 زاہد : (نصرت دا ننگا پتر 20 سال دا جوان)
 رحمن : (نصرت دا خاوند 50 سال دا اک امیر آدمی)
 اسد : (زاہد دا دوست)
 خادم حسین : (ملازم)

پہلا سہین

(نصرت ویہڑے وچ منجی تے بیٹھی سبزی بنا رہی اے۔ زاہد سائیکل لے کے اندر آؤندا اے)

زاہد: اوہو امی جی! میں تے عاجز آ گیا واں اپنی ایس پھٹیر سائیکل توں!

نصرت: کریہ ہو یا اے پتر؟

زاہد: میری کلاس دے منڈے ٹھیک ای ایہنوں ”مرزادی بائیکل“ کہندے نیں۔ کدے پنچر ہو جاندی اے تے کدی چین اتر جاندی

اے تے کدے ہینڈل مڑ جاند اے۔ کدے پیڈل بھر جاند اے۔

نصرت: پتر۔ کمیٹی نکے گی تے نویں سائیکل لے دیواں گی۔

زاہد: اوہو امی جی۔ کمیٹی پا کے وی سائیکل ای لے کے دیو گے؟

نصرت: تے ہو پتر۔۔۔؟

زاہد: امی ہُن میں سکول لے پڑھدا بال نہیں۔ کالج وچ پڑھنا واں۔ مینوں سائیکل تے کالج جاندیاں شرم آؤندی اے۔ میں ہُن موٹر سائیکل لوں گا۔

نصرت: کالجیٹ ہو کے توں سیانا تے نہیں ہویا۔ سیانا ہوندا تے تینوں اپنی سمجھ ہوندی کہ اک سکول بچر ماں نوں اپنی وڈی فرمائش نہیں پائی دی

پتر میری ساری تنخواہ روٹی کپڑے تے تیریاں فیسوں کتاباں تے ای لگ جاندی اے۔ دس موٹر سائیکل کتھوں لیاواں؟

زاہد: ہاں امی۔ میں وی بے وقوف آں۔ ایہہ بھل ای گیا ساں کہ میرا پیو میرے نکلیاں ہوندیاں ای فوت ہو گیا سی۔ تے موٹر سائیکلاں وی

اوہناں کول ہوندیاں نیں جیہناں دے پیو جیوندے ہوندے نیں۔“

زاہد کمرے وچ چلا جاند اے۔ نصرت پریشان ہو کے اوہدے ول ویکھدی اے۔

دوجا سنین

(ناہید تے نصرت ڈرائنگ روم وچ بیٹھیاں نیں)

ناہید: نصرت آپا۔ کیہ گل اے؟ تسی پریشان دسدے او۔۔۔!

نصرت: ہاں ناہید۔ زاہد نوں کراچی گئے ہفتہ ہون والا اے۔ اوہ افون وی نہیں آیا۔ اللہ خیر کرے۔

ناہید: تسی انج ای پریشان ہونا سی تے بھیجیا کیوں سی؟

نصرت: آج کل پٹھیاں نیں تے اوہ بڑی ضد کر کے اپنے دوست کول گیا اے۔ میں پہلی واری اوہدے توں وچھڑی آں۔ اوہدے بغیر تے

ہر پاسے مینوں ہنیرا ای دسد اے۔

ناہید: جدوں اولاد وڈی ہو جاندی اے تے کڑیاں ویابیاں جاندیاں نیں۔ مُندے اپنیاں نوکریاں تے چلے جاندے نیں۔ تے فیر آخر

ماں پیونوں اکلیاں ای رہنا پیندا اے۔

نصرت: نہیں ناہید۔۔۔ مینوں انج دلا سہ نہ دے۔ زاہد ای میرا سب کجھ اے۔ میری اُمید تے سہارا اے۔ میں اوہدی خاطر جوانی وچ ہر

شے نوں ٹھکرا دتا۔ نہیں تے آج میں وی خاوند والی ہوندی۔ میرے ہو روی بچے ہوندے۔ پر انج زاہد میرے توں وچھڑ جاند اے۔ اوہدا

خیال ای میری زندگی اے۔ خورے اوہ ہُن کیہ کر رہیا ہووے گا۔

تجاسنین

(زاہد اسد نال اوہدے کمرے وچ بیٹھا کیرم کھیڑ رہیا اے۔ خورشید اندر آؤندی اے۔)

اسد: السلام علیکم خالہ۔۔۔ ایہہ میرا دوست زاہد اے۔ لاہور وں آیا اے۔

خورشید: اچھا۔۔۔ توں لاہور وچ رکھے رہنا ایس پُتر۔۔۔؟

زاہد: پُو برجی۔

خورشید: میری اک رشتہ داری وی او تھے رہندی اے۔ تیری امی داکیناں اے۔۔۔؟

زاہد: نصرت جہاں۔ اوہ سکول وچ ٹیچر نیں۔

خورشید: تیرے ابو داناں عبدالرحمن اے ناں۔

زاہد: جی۔ جی۔ تسی میری امی نوں جان دے او۔۔۔؟

خورشید: میں تیرے ابو دی کزن آں۔۔۔ توں کراچی آیا ایں۔۔۔ اپنے ابو نوں ملیاں ایں نا۔۔۔؟

زاہد: جی۔۔۔ ایہہ تسی کیہ کہہ رہے او۔۔۔؟

خورشید: ہوں۔۔۔ تے تینوں ماں نے پیونال ملن دی اجازت نہیں دتی۔ چلو تیرے ماں پیودی نہیں بنی سی۔ طلاق ہو گئی۔ ٹھیک اے عدالت

نے تینوں ماں دے حوالے کر دتا تے تیرے وڈے بھرانوں پیو دے۔ پر پُتر ایہہ گل چنگی نہیں بے توں پیو تے بھرانوں ملے بغیر ہی چلا

جاویں۔ اوہ ڈیفنس وچ 33- نمبر بنگلے وچ رہندے نیں۔ تیرا ابو بوہت امیر آدمی اے۔ مل دامالک اے۔ اچھا میں اسد دی ماں

نوں مل لوں۔ اپنی امی نوں میرا سلام آکھیں۔

(خورشید چلی جاندی اے۔ زاہد ایہہ سُن کے ہٹا بکا رہ جاند اے)

چوتھا سین

(کھانے دی میز تے نصرت بیٹھی اے تے زاہد انتظار کر رہی اے اوہ زاہد نوں اواز دیندی اے)

نصرت: ہُن آوی جا زاہد پُتر۔ کھانا ٹھنڈا پیا ہوندا اے۔

(زاہد اندر آؤندا اے)

زاہد: مینوں بھکھ نہیں تھی کھانو۔۔۔!

نصرت: جدوں داتوں کراچی توں آیا ایں نہ چنگی طراں گل کردا ایں تے نہ ای روٹی کھاندا ایں۔ کیہ ہو گیا اے تینوں؟

زاہد: جتہاں دے پیو چوندیاں ای مر جان دے نیں۔ اوہناں دی بھکھ مر ای جاندی اے۔

نصرت: کیہ کہہ رہیا ایں تُوں پُتر؟

زاہد: کراچی وچ اُودی کزن خورشید فاطمہ ملی سی۔ تہاں نوں سلام آکھدی سی۔

(زاہد باہر نکل جاند اے۔ نصرت اوہنوں پریشان ہو کے وکھدی اے۔)

پنچواں سین

(زاہد اپنے کمرے وچ بیٹھا اے۔ نصرت اوہدے کول بیٹھی اے)

نصرت: زاہد بیٹا جے توں میرے نال کوئی گل نہیں کرداتے ایہہ نہ سمجھ کہ میں تیریاں اکھاں وچ آئے سوالاں نوں نہیں جان دی۔ میں ایہناں

سوالاں دے جواب دین لئی پندرہ ورہیاں توں تیار آں۔ پر مینوں تیرے وڈے ہون دا انتظار سی۔ بیٹا سُن توں سمجھدار ایں۔ صدے

نوں برداشت کر سکدا ایں۔ پُتر۔ خورشید فاطمہ نے تینوں جو کچھ دسیا اے اوہ سچ اے۔ جے میں نکلیاں ہوندیاں تینوں ایہہ دس دیندی

تے نہ توں پڑھ سکدا تے نہ تیری کوئی شخصیت بن سکدی سی۔ توں ایہہ سب کچھ برداشت نہ کر سکدا۔ ہُن توں خود تُوں سنبھال سکدا

ایں اپنی پڑھائی ول دھیان دے۔

زاہد: نہیں ماں جی۔۔۔ میں نہیں پڑھنا۔

نصرت: کیوں بیٹا؟

زاہد: تھی مینوں پڑھا کے کیہ بنائو گے۔ محض اک کلرک۔ ماسٹر یا زیادہ توں زیادہ لیکچرار۔۔۔ میں اپنے دُوبے بھراؤ انگ فیکٹری دا مالک

تے نہیں بن جاواں گا نا۔۔۔!

نصرت: بیٹا توں سمجھنا ایں۔ میں تینوں نال لیا کے تیرے نال زیادتی کہتی اے۔ میں تینوں وی تیرے پیکول چھڈ سکدی ساں؟

زاہد: پرایہناں گلاں داہُن کیہ فائدہ؟ میری زندگی تے تباہ ہوا ی گئی اے۔

نصرت: بیٹا۔ میں وی اپنی زندگی بناسکدی ساں۔ ساری زندگی نوکریاں کرن دی بجائے دو جاگھر و ساسکدی ساں۔ پر میں نہیں کہواں گی کہ میری زندگی خراب ہوگئی اے۔ میری زندگی دی سبھ توں وڈی خوشی تے میرے لئی تیرا ساتھ اے۔

زاہد: (ظن نال) مینوں پتا اے۔ تہاڈا میرے تے بڑا احسان اے!

نصرت: میرا تیرے تے کوئی احسان نہیں پتر۔ مانواں اپنے پیار توں ای مجبور ہو کے بچیاں لئی قربانیاں دیندیاں نیں۔

زاہد: مینوں تہاڈے پیار تے شک نہیں امی جی۔ پر میرا کیہ قصور اے کہ میں بچپن توں آج تک پیو توں دُور آں۔ اوہدی شفقت توں محروم آں۔ میرے کول اوہ آسائشاں نہیں جیہڑیاں میرے بھراحمدا کول نیں۔ میرا وی اوہناں تے حق سی۔

نصرت: (دُکھ نال) بیٹا جو میں ایس گل واسطے تیار ساں کہ اک نہ اک دن تینوں اپنے باپ دا پتا چل ہی جائے گا۔ انجے ہی میں تیرے وچھوڑے لئی وی خود نوں تیار کر لیا اے۔ تُوں اپنے والد کول جاسکد ایں۔ ساریاں آسائشاں تے سہولتاں لے سکد ایں۔ میں تیرا سوٹ کیس تیار کر دینی آں۔ تُوں آج ای چلا جا۔

چھینواں سہین

(ڈائینگ ٹیبل تے رحمن، حامد تے زاہد کھانا کھا رہے نیں)

رحمن: زاہد۔ ملازم نے تیرا سامان گیسٹ روم وچ سیٹ کروا دتا اے۔

زاہد: جی ابو جی۔۔۔

رحمن: تینوں جس چیز دی لوڑ ہووے ایہوں دس دئیں۔ جتنے پیسے چاہیدے ہون میرے کیشیر توں لے لئیں۔ میرے کمرے وچ مینوں ڈسٹر بنہ کریں۔

زاہد: جی ابو۔۔۔

ستواں سہین

(حامد اپنے کمرے وچ کتاب پڑھ رہیا اے۔ زاہد اندر آؤندا اے)

حامد: (چونک کے) زاہد توں ایس وقت میرے کمرے وچ۔ تے بغیر نوک (Knock) کیجے۔۔۔؟

زاہد: حامد بھائی میں کلا بیٹھا بیٹھا گھبرا گیا ساں۔

حامد: تیرے کمرے وچ ٹی وی رکھیا اے نا۔ میرا خیال اے ایس وقت بڑا اچھا پروگرام لگیا ہونا اے۔

زاہد: دراصل حامد بھائی۔ میرا تہاڈے نال گلاں کرن نوں جی کر رہیا سی۔

حامد: گلاں کرن واسطے ڈرائنگ روم یا کمان روم ہوندا اے۔ ایہہ تے بالکل میرا ذاتی کمرہ اے۔

زاہد: سوری حامد بھائی۔

(زاہد سر جھکا کے چلا جاندا اے۔)

اٹھواں سہین

(زادناشتے تے کلا بیٹھا اے۔ ملازم او تھوں لنگھدا اے۔)

زاد: خادم حسین ذرا گل سُن۔

ملازم: سرجی واپس آ کے سُن لواں گا۔ مینوں جلدی اے۔ وڈے صاحب جی دے کمرے وچ ناشتہ دینا اے۔

زاد: ابو جی اتھے نہیں آن گے۔

ملازم: نہیں سرجی۔

زاد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اتھے ہر کوئی کلیاں ای کھاندا اے۔ تسی کر لئو ناشتہ۔

(زاد داس ہو جاندا اے۔ اوہنوں اپنی ماں یاد آ جاندی اے جیہڑی ناشتہ ویلے اوہنوں اپنے ہتھیاں نال برکیاں کھواندی سی۔)

ناواں سہین

(نصرت کھانے تے کئی بیٹھی زادنوں یاد کر رہی اے۔ اوہدیاں اکھاں وچ اتھرو نیں۔)

دسواں سہین

(زاد بخار دی حالت وچ اے۔ نال ملازم کھلوتا اے)

ملازم: سرجی۔ میں دوائیاں لے آیاں۔ کھانو۔ ڈاکٹر کہہ کے گیا اے دیر نہیں کرنی۔

زاد: خادم حسین تسی ابو جی نوں دسیا سی کہ میں بیمار آں؟

خادم: ہاں سرجی۔۔۔ اوہناں نے ای تے فون کر کے ڈاکٹر نوں سدیا سی تہاڈے لئی۔

زاد: ہُن کتھے نیں ابو جی۔۔۔؟

ملازم: اوہ باہر چلے گئے نیں۔

زاد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اوہناں نوں وی میں دسیا سی۔ کہندے سن خادم حسین توں زاد دا خیال رکھنا۔۔۔ تے فیر اوہ وی باہر چلے گئے۔

زاد: (غصے نال) جا۔۔۔ تُوں وی باہر چلا جا۔ چھڈ دے مینوں۔ فیر نہ مونہہ چُک کے آئیں اتھے۔

(ملازم دے جان مگروں زاد داس ہو جاندا اے تے اوہنوں انج لگدا اے جو ای اوہ اپنی ماں دے گھر چار پائی تے لیٹیا ہویا اے۔

ماں اوہ داسر گھٹ رہی اے تے مونہہ وچ کجھ پڑھ پڑھ کے پُھوک رہی اے۔ ایسے دوران اوہنوں پیاس لگدی اے۔ اوہ ملازمنوں

کھاندا اے۔ ملازم نہیں آؤندا اوہ آپ اٹھدا اے تے چکر کے ڈگ پیندا اے۔)

یار ہواں سین

(حامد تے رحمن کھانے دی میز تے بیٹھے نیں۔)

حامد: اباجی ”سُنیا اے تہاڈی فیکٹری تے چھاپہ پے گیا اے۔ جعلی دوائیاں پھڑیاں گئیاں نیں۔
رحمن: آہو پُتر۔۔۔ پر پیسے وِچ بڑی طاقت اے۔ پیسے دی چمک سبّوں کوئی ساڈا کجھ نہیں وگاڑ سکیا۔

(”پچھوں زاہد آجاندا اے۔ اوہ اوہناں دیاں گلاں سُن لیندا اے۔ اوہنوں بڑا دکھ ہوندا اے۔ اوہ میز تے آکے بیٹھدا اے)
رحمن: زاہد پُتر۔ تیری صحت دی خوشی وِچ آج میں وی تیرے نال کھانا کھاواں گا۔ خادم حسین نے بڑے اچھے کھانے بنائے نیں۔ پُتر کھا

ناں۔۔۔!

(زاہد چُپ بیٹھا اے۔)

رحمن: توں کھانا نہیں رہیا؟

زاہد: ابو جی۔۔۔ امی نے محنت کر کے مینوں حلال کھوایا اے تے بڑے پیار نال مینوں رکھیا اے۔ ایہہ کھانا میرے سنگھوں نہیں لتھے گا۔

میں امی کول چلیاں واں۔۔۔ خدا حافظ۔

(زاہد اُٹھ کے چلا جاندا اے)

آخری سین

(نصرت اپنے کمرے وِچ بیٹھی اے۔ زاہد دی تصویر اوہدے ہتھ وِچ اے۔ زاہد کمرے وِچ آؤندا اے تے ماں دے پیراں وِچ بہہ

جاندا اے۔ ماں اوہنوں پیار کردی اے۔)

مشق

- 1- ڈرامہ ٹھیدا خلاصہ اپنے لفظاں وِچ لکھو۔
- 2- نصرت دا کردار کجھ سطر اں وِچ بیان کرو۔
- 3- زاہد دے کردار اُتے نوٹ لکھو۔

ساڈا ماحول

(بھین بھرا اوچکار مکالمہ)

- نسرین: (اخبار پڑھدیاں ہوئیاں) بھائی جان! لفظ آلودہ داکیہ مطلب ہوندا اے؟
- جمیل: (ہس کے) فالودہ۔۔۔!
- نسرین: مخول نہ کرو تے صحیح صحیح دسو۔
- جمیل: میرا مطلب اے آلودہ فالودے دا بھرا ہوندا اے۔ اوہدے نال کوئی رلدی ملدی شے۔
- نسرین: (تنگ آ کے) تہاڈے کولوں کوئی گل کچھ لٹو سہی بھاراں تے پے جاندا اے۔
- جمیل: اوہو! میرے بھینے توں تے سچ سچ ناراض ہو گئی ایں۔ لے سُن تے یاد رکھیں کہ آلودہ فارسی زبان دا لفظ اے تے ایہدا مطلب اے لڑیا ہو یا یعنی گندہ۔ ساڈا ماحول تیزی نال ودھدی ہوئی آبادی نال گھسمیلا ہوندا جا رہیا اے۔ ایہتوں تیک کہ ہُن ایہہ بیماریاں دا بینک بن چکیا اے۔
- نسرین: ویرجی گل مخول وچ نہ پانا۔۔۔ حالے میں تہاڈے کولوں کئی گلاں کچھنیاں نیں۔
- جمیل: کچھو۔ کچھو۔۔۔ کچھو گے نہیں تے آوے گا کوں؟
- نسرین: چنگا۔۔۔ پہلاں دسو پئی معاشرے وچ آلودگی کس طراں ودھدی اے تے ایس نال ماحول کنج خراب ہوندا اے۔
- جمیل: ماحول دی آلودگی اک عالمی مسئلہ ہے۔ آلودگی دیاں کئی قسماں نیں جنہاں وچ سمندری، زمینی تے فضا دی آلودگی شامل نیں۔ انج سمجھ لے پئی ہوا وچ دھوئیں، کارخانیاں دیاں زہر بھریاں گیسواں، کاربن، سیسہ، ڈھوڑ مٹی تے گڈیاں توں نکلن والے گندے تے سڑے ہوئے پٹرول دے ذرے شامل ہو جانداں نیں۔ جدوں بندہ ایہو جی ہوا وچ ساہ لیندا اے تے اوہنوں تک گلے تے ساہ دیاں بیماریاں آ پھڑ دیاں نیں۔
- نسرین: پر بھائی جان جے اسیں رَل کے اپنے ماحول نوں صاف ستھرا رکھیے تاں ماحول دی آلودگی اُتے کافی حد تک قابو پایا جاسکدا اے حدیث شریف وچ آیا اے پئی صفائی اڈھا ایمان اے۔
- جمیل: ایس بارے حالے اساں لوکاں عمل راہیں وڈے کم کر کے نہیں وکھائے۔۔۔ اک دن میں موٹر سائیکل تے نک نوں فلٹر لاکے جا رہیا ساں، میرا اک یار راہ وچ ملایا۔۔۔ آکھن لگا آئی خلائی مخلوق۔۔۔
- نسرین: (ہس کے) بھائی جان تسیں وی تے سرکس دے جوکراں وانگ بن جاندا اونا۔
- جمیل: تیرا کیہ مطلب اے۔ اپنے نک گلے نوں بچانا کوئی بھیڑی گل اے۔۔۔؟
- نسرین: نہیں نہیں کوئی بھیڑی گل نہیں، اصل وچ آلودگی تُوں بچن دا شعور سانوں ہولی ہولی آوے گا۔ پہلاں کوئی درخت کٹ داسی تے کوئی منع نہیں سی کردا۔ ہُن ہر کوئی جان دا اے پئی درخت ماحول نوں صاف ستھرا رکھن دا قدرتی ذریعہ نیں۔

جمیل: دو بے سانوں پانی صاف کر کے پینا چاہیدا اے۔ کیوں بے گندے پانی توں گھٹو گھٹ چھ (6) طراں دے

وائرس (Virus) پھیل سکدے نیں۔

نسرین: بھائی جان وائرس کس نوں آکھدے نیں؟

جمیل: ایہہ بوہت نلے کیڑے یاں جراثیم ہوندے نیں جیہڑے خُرد بین توں بغیر نہیں دیکھے جاسکدے۔ ایہہ بیماریاں دی جڑھ ہوندے نیں۔

نسرین: ایہہ اہل کیہ اے؟

جمیل: پیٹ تے ہوو دوجیاں کئی بیماریاں جیہناں وچ یرقان وی شامل اے۔ گندے پانی دے استعمال نال ہوندیاں نیں۔ ایس لئی

پانی نوں چنگی طراں اُبال کے فیڑھنڈا کر کے پینا چاہیدا اے۔ ایہدے نال جتھے پانی ذخیرہ کیتا جاوے۔ اوتھوں

داماحول وی صاف ستھرا ہونا چاہیدا اے۔

نسرین: سانوں ماحول نوں بہتر بنان لئی کیہ کجھ کرنا چاہیدا اے۔۔۔؟

جمیل: ماحول نوں بہتر بنان لئی معاشرے دے ہر فرد نوں اپنا کردار ادا کرنا چاہیدا اے۔۔۔ سب توں پہلاں ایس اپنے آپ نوں

صاف ستھرا رکھیے۔ دو بے گھر وچ تے گلی محلے وچ گند نہ پائیے بغیر کسی وجہ دے شور شرابا نہ کریئے۔ کیوں بے ایس نال وی

ماحول تے بھیڑ اثر پیندا اے۔

نسرین: بھائی جان تھاڈا بوہت بوہت شکریہ ٹہیں بڑیاں کم دیاں گلاں دسیاں نیں۔

جمیل: سکا شکریہ۔۔۔ میرا بول بول کے سنگھ سک گیا اے۔ جا کے چھیتی نال میرے لئی گرما گرم چا دا کپ لیا تے ویکھیں برتن تے

دوجیاں شیواں صاف ہون۔

نسرین: چنگا۔۔۔ میں بے ای لیا ئی بھائی جان۔۔۔!

مشق

1- ایس مکالمے وچ لفظ آلودہ داکہ مطلب دسیا گیا اے؟ اوس نوں اپنی کاپی وچ خوشخط لکھو۔

2- آلودگی دیاں کتیاں قسماں ہوندیاں نیں؟ کھول کے بیان کرو۔

3- آلودگی توں بچن لئی کیہڑے کیہڑے طریقے اختیار کرنے چاہیدے نیں؟

4- ایہناں لفظاں دی وضاحت کرو:

غلائی مخلوق، شعور، وائرس، یرقان، فرد، ماحول

ہمت کرے انسان تے....

گل خان آج اک نویں ارادے تے اُڈم نال گھر وچ داخل ہو یا۔ اُستاد صاحب دی دسی ہوئی گل اوہدے من دیاں ڈونگھائیاں وچ لہہ گئی سی۔ اوہناں نے پاکستان دی تحریک بارے بیان کر دے ہو یاں فرمایا سی۔ ”پی اللہ تعالیٰ کسے قوم دی حالت اودوں تیک نہیں بدل دا جدوں تیک اوہنوں آپ اپنی حالت تبدیل کرن دا خیال نہ آوے۔“ بڑے صغیر دے مسلماناں نے ایس ہدایت توں چاٹن حاصل کیتا۔ سبھ اک مُٹھ ہو گئے مل کے کوشش کیتی، اُڈم نال چار ماریا تے اک وکھرا آزاد ملک پاکستان حاصل کر لیا۔

گل خان دے ماں پیو اک پنڈ وچ رہندے سُن تے واہی بیجی کر کے اپنے بالان نوں پالدے سن۔ سال بھر دی محنت نال کھیتاں توں جو کچھ حاصل ہوندا سی، اوس نال گھر دے خرچے مشکل نال پورے ہوندے سن۔ ویلے دا چرخہ انج ای چل دا جا رہیا سی۔ رُت آؤندی رُت چلی جان دی پر گل خان دے گھر دی رُت کدے نہ بدل دی۔ اوہدے اُتے اکورنگ دے بدل سدا اچھائے رہندے سُن۔

گل خان دے ماں پیو نے ایہہ سوچ لیا سی پی جیہڑی غربت اوہناں دے مقدر راں وچ لکھی جا چکی اے اوس نوں کسے طراں وی دُونہیں کیتا جاسکدا۔ ایس لئی کوشش کرنا بے فائدہ اے۔ گل خان دے دو بچے بھین بھرا کھیتی باڑی وچ اپنے ماں پیو دی تھوڑی مدد کر دے تے بوہتا ویلا سوں کے لنگھا چھڈ دے۔ کیوں جے اوہناں نے وی ایہو کچھ سمجھ لیا سی پی قسمت دیاں لیکاں نوں مٹایا نہیں جاسکدا۔ پر گل خان دی سوچ اوہناں توں اُکا وکھری سی۔ اوہ سدا سوچ دا رہندا سی پی ایس گھر دے حالات کوں بدل سکدے نیں۔ کوں خوشحالی ایس گھر دی دلیز لنگھے گی؟

اُستاد ہوراں دی گل سُن کے اوس نوں آج حدوں ودھ احساس ہو یا پی رُت دے حکم اُتے عمل کر کے اک غلام قوم آزادی دی نعمت حاصل کر سکدی اے تے ساڈے گھر دے حالات کوں نہیں بدل سکدے اوس نوں پکا یقین سی پی رُت دا پیغام سچا اے، جیہدے اُتے اوہ نہ صرف آپ عمل کرے گا سگوں اپنے سبھے بھین بھراواں نوں وی اوہدے اُتے عمل کراوے گا تے ایس سچے راہ توں چھانہ نہیں ہٹے گا۔

گل خان دے اپنے پنڈ وچ پرائمری سکول سی۔ ایس لئی پرائمری پاس کرن مگروں اوس نوں نال دے قصبے دے سکول روزانہ جانا پیندا سی۔ جدوں وی اوہ قصبے وچ داخل ہوندا اوہنوں سب توں پہلاں اک پولٹری فارم دکھائی دیندا۔ جیہدے وچ سینکڑاں ککڑیاں دانہ چکدیاں، پانی پیندیاں تے گڑ گڑ کردیاں نظر آؤندیاں سُن۔ کئی وار اوس نوں اپنا پولٹری فارم کھولن دا خیال آؤندا پر پلے پیسے نہ ہون کارن اوہدی ایہہ ساری سدھروں دی کسے نکر وچ اپنے آپ دب جان دی۔

سکول دی عمارت توں پہلاں گل خان دے راہ وچ اک سلائی مرکز آؤندا سی۔ جتھے سلائی کڑھائی دا ہنر سکھن خاطر کڑیاں چڑیاں آؤندیاں تے جان دیاں سُن۔ سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے موٹے حرفاں وچ لکھیا ہو یا سی۔

”ہنر مند انسان اللہ دا دوست اے۔“

گل خان روزانہ سکول آؤندے جاندے ایہہ الفاظ ویکھدا سی۔ ایہناں دا مطلب وی سمجھدا سی پر آج استاد ہوراں دی نصیحت مگروں اوہدے دماغ وچ چائن ہو گیا سی۔ اوہدیاں اکھاں کھل گئیاں سن تے ایہناں لفظاں دی روح اوہدے مَن وچ اُتر گئی سی۔ سکولوں پرندیاں اوہ سارا راہ ایہو سوچدا رہیا پئی اوہ تے اوہدے گھر والے کدوں تیک تنگ تے ہیرے گھر وچ حیاتی گزاردے رہن گے۔؟ اوہناں دی حیاتی وچ کدوں خوشحالی آوے گی؟

گھر وچ بوہت تھوڑا کم اے جیہدے وچ گھر دے سارے جی جتے رہندے نیں۔ یا فیر سوں پھٹ دے نیں۔ میری وڈی بھین پنج (5) جماعتاں پاس کر کے گھر بیٹھی اے۔ جے اوس نوں سلائی مرکز وچ داخل کرا دتا جاوے تے سلائی، کڑھائی، کچھ کم ای سکھ لوے گی۔ بھانویں ساڈی زمین بوہت تھوڑی اے پر پولٹری فارم کھولن لئی تے کچھ مرلے ای کافی نیں۔ جتھے اسانی نال کٹھریاں پالیاں جاسکدیاں نیں۔ نال نال واہی بیجی وی چلدی رہوے گی۔

شام پئی تے گھر دے سبھے جی روٹی کھان لئی اک تھان بیٹھے۔ گل خان بوہت خوش سی۔ اوہدی ماں نے ایس خوشی دی وجہ پچھی تے گل خان نے اوہ سبھے کچھ بیان کیتا۔ جو اوہ آج سارا دن سوچدا رہیا سی۔ سلائی مرکز وچ داخلے دا سُن کے وڈی بھین دا چہرہ گلاب وانگوں کھڑ گیا۔ ماں باپ مَن ای مَن وچ پُتر نوں اسیساں دین لگ پئے۔ باپ نے کچھ سوچدے ہوئے پچھیا۔ ”پُتر ایہہ دس پئی پولٹری فارم کھولن واسطے اپنی رقم کتھوں آوے گی۔ نالے تیری بھین نوں سلائی مرکز روزانہ کون چھڈن جایا کریگا۔“

گل خان کچھ چرلئی سوچیں پئے گیا۔ فیر آکھن لگا۔ ”مینوں دسویں جماعت پاس کرن وچ ایک سال لگے گا۔ وڈی بھین نوں لیجاؤن تے لیادُن دی ذمہ داری میری۔ جتھوں تیک پولٹری فارم واسطے رقم دا تعلق اے۔ ایہہ میں اُستاد ہوراں نال مشورہ کر کے دساں گا۔“ اگلے دیہاڑے گل خان نے گھر والیاں نوں دسیا پئی پولٹری فارم تے ہوو گھر یو صنعتاں لئی حکومت قرضے دی سہولت دے رہی اے تے اُستاد ہوراں دی مدد پاروں ایہہ قرضہ مل سکدا اے۔

فیر گل خان نے اُستاد ہوراں دی رہنمائی نال قرضہ حاصل کیتا تے اپنے کھیتاں وچ ایک پولٹری فارم کھول لیا۔ اُستاد ہوراں نے گل خان نوں اک کتابچہ وی دتا۔ جیہدے وچ کٹھریاں دی دیکھ بھال دے طریقے درج سن۔

وڈی بھین دا سلائی مرکز وچ داخلہ تے اپنا پولٹری فارم، ایہہ گل خان دے اوہ سُفنے سن جیہڑے اوس نے کچھ دن پہلاں دیکھے سن۔ سیانے آکھدے نیں پئی۔ ”حرکت وچ برکت اے۔“ ایس پاروں گل خان دے سُفنے حقیقت دا روپ دھار چکے سن۔ گھر دے سبھے جی اپنی اپنی ذمہ داری خوش خوش نبھارہے سن۔ پولٹری فارم دی آمدنی ایس گھر دے مُردہ جتے وچ اک نوں حیاتی پیدا کر رہی سی۔ گل خان دی بھین نے سلائی مرکز توں فارغ ہو کے اپنے گھر وچ سلائی کڑھائی داکم شروع کر دتا سی۔ گل خان دے دسویں جماعت دا امتحان پاس کرن تیک پولٹری فارم داکم کافی پھیل چکیا سی۔ ایس لئی اوہنے نوکری کرن دی تھان اپنے کاروبار نوں سنبھال لیا۔

گل خان نے میٹرک پاس کرن مگروں پولٹری فارم دے کاروبار نوں ہو روڈھایا۔ تے اپنے نئے بھین بھراواں نوں اعلیٰ تعلیم دلوائی۔ ایس پاروں سارے پنڈ وچ گل خان دا گھر انہ کھانا پیندا تے پڑھیا لکھیا منیا جان ڈیہہ پیا۔

اللہ کرے ساڈے دلیس دے ہر پنڈ وچ اچیے گل خان پیدا ہون۔

مشق

- 1- اُستاد ہوراں دے اوہ کیہڑے الفاظ سن۔ جنہاں نے گل خان نوں حیاتی دابوہت وڈا فیصلہ کرن دا حوصلہ دتا؟
- 2- گل خان نے سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے کیہ لکھیا ویکھیا؟
- 3- سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے لکھے لفظاں نے گل خان نوں کیہ سوچن اُتے مجبور کیتا؟
- 4- گل خان دے والد نے پولٹری فارم کھولن وچ کس رکاوٹ دا ذکر کیتا؟
- 5- گل خان نے اپنے والد دی دسی ہوئی رکاوٹ نوں کس طراں دُور کیتا؟
- 6- ایس سبق وچوں کیہڑے کیہڑے اخلاقی سبق حاصل ہوندے نیں؟
- 7- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو:
اڈم، چائن، چرخہ، رُت، اُلنگھنا، پچانہ، واہی نیجی

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

حصہ نظم

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Freebooks.pk

Fre

حمد

لکھاں حمد کیہ رب غفور تیری
ذات پاک نوراً علی نور تیری
جھل سکتا نہ جھلک طور تیری
تیری قدرت برائی دا راز عجب اے
میری جان توں این میرا مال توں این
اوکھے ویلے ہماڑاں نال توں این
شرق، غرب، جُوب شمال توں این
تیرے گرم دا مولا فراز عجب اے
قواں تیریاں ملک تے مال تیرے
بادشاہ تیرے تے کنگال تیرے
جاناں جسم تیرے ناخن وال تیرے
”میں آں خالق“ دی تیری آواز عجب اے
گن سنن لئی جیجھ سواد لئی!
مغر سوچ لئی حافظہ یاد لئی!
پیر رُن لئی ہتھ امداد لئی!
تیری حکمت دا سازیا ساز عجب اے
نگہدار افضل تے حقیر دا توں
راکھا ہراک جوان تے پیر دا توں
دنگیر امیر فقیر دا توں
گوش ہوش عجب اے دیدہ باز عجب اے

مشق

1- ایس حمد وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دیاں کیہڑیاں صفتاں بیان کیتیاں نیں؟

2- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔

جھلک، فراز، کنگال، نگہدار، دستگیر

3- ایہناں لفظاں وانگ اواز دین والے لفظ لکھو جو یں:

مال، سال، غفور، نور

جھل، جھلک، تیری، اوکھے، ہاتڑاں، شرق، غرب، کرم

نعت

پھلیا جد آپ دی سیرت دا رنگ
پھر گیا اکھاں دے وچ قدرت دا رنگ
جیہڑے پاسے وی نظر چکنا واں میں
ویکھناں واں آپ دی رحمت دا رنگ
مک گئے جھانجھے تے جیہڑے شرک دے
چاٹھیا انج آپ نے وحدت دا رنگ
مٹ گئی کالے تے گورے دی تمیز
اللہ اللہ آپ دی اُلفت دا رنگ
ہُن تے یا مولا! دکھا دربارِ اودہ
ہُن تے چکا دے میری قسمت دا رنگ
ہُن تے ننھی پیندی جاندی اے نظر
ہُن تے اڈن ہار اے صورت دا رنگ
حالی تائب ہور کجھ دن صبر کر
ہور گُوڑھا ہون دے چاہت دا رنگ

مشق

1- مذکر تے مؤنث دانکھیر اکرو۔

سیرت، قدرت، رحمت، وحدت، اُلفت، صورت، رنگ، جھپٹا، کالا، گورا، دربار، صبر

2- مطلب لکھو۔

جھانجھے جیہڑے، شرک، وحدت، ننھی، گُوڑھا، چاہت

کافی

آخر چکھوتا سیں گڑیئے، اٹھ ہُن ڈھول منائے نی
سُوہے ساوے لال بانے، کرلے کڑیئے من دے بھانے
اک گھڑی شوہ مول نہ بھانے، جا سن رنگ وٹائے
کٹھے نیں تیرے نال دے ہانی، کَلر وچ سبھ جائے سمانی
کٹھے ای تیری اوہ جوانی، کٹھے تیری حسن ہوائے
کٹھے نی تیرے تڑکی تازی، سائیں بن سب گوڑی بازی
کٹھے نی تیرا سوہنا رُپا، ہوئے خاک سواہے
کٹھے نی تیرے مانک موتی، اوہ ویکھ تیری جج آئے کھلوتی
کہے حسین فقیر نہانا، پو سائیں دے راہے

مشق

- 1- ایس کافی دامرکزی خیال اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھوتے نالے فقریاں وچ استعمال کرو:
سُوہے، ساوے، بانے، کَلر، سوہنا، مانک
- 3- ایس شعر دی تشریح کرو:-
کٹھے نی تیرے تڑکی تازی سائیں بن سب گوڑی بازی
کٹھے نی تیرا سوہنا رُپا ہوئے خاک سواہے
- 4- شاہ حسین دے نیڑے سائیں دا کیہ مطلب اے؟

ابیات باہور رحمۃ اللہ علیہ

ب بسم اللہ اسم اللہ دا، ایہہ وی گہناں بھارا ہو
نال شفاعت سرورِ عالم، چھٹسی عالم سارا ہو
حدوں بے حد درود نبی نوں، جیہدا ایڈ پسارا ہو
میں قربان تنہاں توں باہو، جنہاں ملیا نبی سوہارا ہو

ک کامل مُرشد ایسا ہووے، جیہڑا دھوبی وانگوں پیچھتے ہو
نال نگاہ دے پاک کریندا، وچ تہی صبون نہ گھتے ہو
میلیاں نوں کردیندا چٹا، وچ ذرہ میل نہ رکھے ہو
ایسا مُرشد ہووے باہو، جیہڑا لوں لوں دے وچ ویسے ہو

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتوں پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جان۔
گہناں، شفاعت، پسارا، سوہارا، چھٹنا، لوں لوں
- 2- تہی تے صبون کس نوں آکھدے نیں؟
- 3- پہلے بند دی تشریح لکھو۔

کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)

نت مٹیں دیندی ما دھیا
کیوں پھر نی اینویں آ دھیا
نی شرم حیا نہ گوا دھیا
توں کدی تے سمجھ نادان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

چرخہ مفت تیرے ہتھ آیا
پلیوں نہیں کچھ کھول گوا یا
نہیوں قدر محنت دا پایا
جد ہو یا کم اسان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

چرخہ بنیا خاطر تیری
کھیڈن دی کر حرص تھوریڑی
ہونا نہیوں ہور وڈیری
مت کر کوئی اگیان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

اک اوکھا ویلا آوے گا
جد ساک انگ سب بھج جاوے گا
کر مدّت پار لنگھاوے گا
اوتھے بھٹے دا سلطان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

مشق

- 1- مجموعی طور تے ایس کافی وِچ جو کجھ بیان کیتا گیا اے۔ تھوڑے لفظاں وِچ بیان کرو۔
- 2- سید بُکھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ دے نیڑے چرے تُوں مراد انسانی جسم اے تے کتن توں کیہ مراد اے؟
- 3- پہلے بند وِچ ما، آ، گوا قافیے نیں تے ردیف دھیا اے۔ دو بے بند وِچ کیہڑے الفاظ کافیے دے طور تے دے گئے نیں؟

غفلت نامہ

سُتا ہیں تاں جاگ بندیا غافلا
آتماشا ویکھ چلیا قافلا
سُتا ہیں تاں جاگ بندیا عاصیا
اپنا آپ سنبھل کوسنگ نہ جاسیا
سُتا ہیں تاں جاگ وت نہ آ وسیں
اپنا کم سنوار پچھوتا وسیں
سُتا ہیں تاں جاگ رُب جپ رات نوں
رُب پچھسی عمل نہ کہ ذات نوں
سُتا ہیں تاں جاگ بوہتا سو وسیں
ہو نہ اتنا شاد بوہت رو وسیں
آ تماشا ویکھ اس سنسار دا
کر لے سودا زود اس بازار دا
شاہ مراد آ ویکھ وقت صبح دا
مرغ گوکن یاد نام اللہ دا

مشق

- 1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
سُتا، عاصی، کوسنگ، سنوارناں، رونا، صُبح
- 2- ایس نظم وچ شاعر نے انسان نوں کس گل دی پئی کیتی اے؟
مختصر طور تے اپنے لفظاں وچ لکھو۔

کلام وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

بھیت دسناں مرد دا کم ناہیں، مرد سوئی جو ویکھ دم گھٹ جائے
گل جی دے وچ ہی رہے خفیہ کاٹوں وانگ پیخال نہ سُٹ جائے
بھیت کسے دا دسناں بھلاناہیں، بھاویں پچھ کے لوک نکھٹ جائے
وارث شاہ نہ بھیت صنڈ وق کھلے، بھانویں جان دا جندرا ٹٹ جائے

ایہہ جگ مقام فنا دا ہے، سبھا ریت دی کندھ ایہہ جیونا ہے
چھاؤں بدلاں دی عمر بندیاں دی، عزرائیل نے پاڑنا سیونا ہے
آج کل جہان دا سہج میلّا، کسے نت نہ حکم تے تھیونا ہے
وارث شاہ میاں انت خاک ہونا، لکھ آب حیات جے پیونا ہے

مشق

- 1- پہلا بند زبانی یاد کرو۔
- 2- تھلے دتے محاوریاں تے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی اگھڑ آؤن۔
فنا دا مقام، ریت دی کندھ، بدلاں دی چھاں، عزرائیل، خاک ہونا، آب حیات
- 3- پہلے بند وچ مرد دیاں کیہڑیاں خوبیاں بیان کیتیاں گئیاں نیں؟

دوہڑے

مُدّت حرص جہانے والا، میں دل وچ باغ لگایا
اوڑک باغ ہو یا پروردہ، اَتے نال گُلاں سبھ چھایا
جاں میں مُشک لیا ہر گُل تھوں، اَتے بھیت چمن دا پایا
ہاشم بے بنیادی والا، مینوں مُشک گُلاں تھوں آیا

کَتول یار گئے دل جانی، جیہڑے رَوون دُور گئیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ چُچھدے، کیہ کرسن یاد مویاں نوں
بُجَن یاد پوَن دُکھ بنیاں، وچ پتتا وخت پیاں نوں
ایسے یار ملن سَنی، پر ہاشم اساں جیہاں نوں

کون قبول خرابی کردا، پر لیکھ خراب کراوے
کس دا جیو نہ راج کرن دا، پر قسمت بھیک منگاوے
اپنے ہاتھ نہ سول سہی دی، پر سولی لیکھ سہاوے
خوش ہو ویکھ صبر کر ہاشم، تینوں جو کچھ لیکھ دکھاوے

مشق

- 1- تھلے دتے ہوئے آٹھنئے ساہمنے دے بے ترتیب مصرعیاں دے ٹوٹیاں نوں جوڑ کے پورا شعر بناؤ۔
1: کتول یار گئے دل جانی	1: کیہ کرسن یاد مویاں نوں
2: بچن یاد پوٹن دُکھ بنیاں	2: پر ہاشم اسماں جیہاں نوں
3: مُدّت حرص جہانے والا	3: اتے نال گلاں سبھ چھایا
4: ایسے یار ملن سبھی	4: جیہڑے روون دُور گئیاں نوں
5: جیوندیاں دی وات نہ پچھدے	5: وچ پتا وخت پیاں نوں
6: جاں میں مُشک لیا ہر گل تھوں	6: مینوں مُشک گلاں تھوں آیا
7: ہاشم بے بنیادی والا	7: اتے بھیت چمن دا پایا
8: اوڑک باغ ہو یا پر وُردہ	8: میں دل وچ باغ لگایا
- 2- صحیح دے ساہمنے ”ص“ اتے غلط دے ساہمنے ”غ“ اُپر دائرہ ”O“ لا دیو۔

- i - ص - غ: لیکھ خراب نہ کراوے
- ii - ص - غ: کس دا جیوراج کرن دا
- iii - ص - غ: اوڑک باغ ہو یا پر وُردہ
- iv - ص - غ: خوش ہوو کیہ صبر نہ کر ہاشم
- v - ص - غ: کون قبول خرابی کردا
- vi - ص - غ: کتول یار گئے دل جانی

3- تھلے دتے لفظاں دے الٹ لکھو:-

کتول، یار، روون، دُور، گئیاں نوں، جیوندیاں دی، پچھدے، دُکھ،

ملن، اسماں، قبول کرنا، خرابی، خراب، خوش، صبر

4- پیٹھاں لکھے محاوریاں نوں جملیاں وچ انج ورتو کہ ایہناں دے معنی واضح ہو جاوَن۔

راج کرنا، بھیک منگنا، صبر کرنا، قبول کرنا، سول سہنا

استغفار (کافی)

چوریوں	یار یوں	استغفار	بخشم	شالا	رَب	غفار
گنڈری	عادت	بھڑے	فعلوں	توبہ	لکھ	وار
کر	کر	سخت	گناہ	پچھتاہم	ہیں	خداوند
پیر	پیغمبر	تیرے	بانے	توں	مالک	توں
میں	بد عملے	تے	کر	رحمت	جس	ڈینہہ
تیڈا	شان	ہے	فضل	کرم	دا	میں
رات	قبر	دی	ڈینہہ	حشر	دا	سر
	میں	مسکین	فرید	ہاں	تیڈا	
	تند	بن	کون	اتارم	پار	

مشق

- 1- ایس کافی وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دے حضور وچ اپنی عاجزی نوں کویں بیان کیتا اے؟
- 2- ”رات قبری دی ڈینہہ حشر دا“ ایس مصرعے تے اک چھوٹا جیہا مضمون لکھو۔
- 3- استغفار اک لفظ دے تن تن معنے دتے گئے نیں تسی اصل معنیاں والے لفظ دوا لے گول دائرہ لانا اے۔

استغفار: پچھ گچھ، توبہ کرنا، مننا
 شالا: پٹھے، چادر، رب کرے
 فعلوں: کم سببوں، فیل ہونا، بُرائی
 پچھتاہم: پچھتاواں گا، پچھتایا سی، پچھتارہیاں
 بانے: بانہہ پھرن والے، ساتھی، غلام
 مختار: مالک، پٹواری، مفت خور

حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب

کہہ فرزندا کیہ گجھ ڈٹھو خواب کوہی آئی
کیہ حالا دسیا تینوں جس نے ہوش گواہی
یوسف کہندا سُفنا ڈٹھا درے گھلے آسمانی
چھن چھن نور زمیں تے ورہیا جگت ہویا نورانی
اے بابا میں سورج ڈٹھا چند ستارے یاراں
ایہہ سب مینوں سجدہ کر دے کر کر عجز ہزاراں
سورج چندوں صورت میری روشن دُون سوائی
میرے اگے اوہناں سبھاں دا قدر نہیں سی کائی
پکڑ پیغمبر یوسف تائیں سینے نال لگاوے
کرے پیار چُھے ہراکھیں رو رو کے فرماوے
توں جاتو فرزند پیارے میرا قدر وڈیرا
سورج چند کریندے سجدہ عالی رُتبہ میرا
ایہہ سُفنا تعبیر اُچیری قدر ملے رحمانوں
ماں اے چند ستارے بھائی سورج باپ بیانوں
فرزندا توں سرور ہوئیں اندر دوہاں جہاناں
ماں پیو تے وچ بھائیاں تیریاں ہون وڈیریاں شانان

مشق

1- تھلے دتے لفظاں دے جملے بناؤ:

فرزند، دھرتی، سُفنا، تعبیر

2- حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب وچ کیہ ویکھیا؟

3- حضرت یعقوب علیہ السلام نے خواب دی کیہ تعبیر بیان کیتی؟

غزل

کر رہیوں بالن اکٹھا تن بدن دے واسطے
مَر رہیا ایں رات دن جو کُوڑے دھن دے واسطے

مَرن پچھوں ویکھ کے لاشے نوں سکتے ہو گیا
جد بدیشی کپڑا آیا پھر کفن دے واسطے

کر گئے اوہ نام زندہ مُلک زندہ اپنا
ہو گئے قربان جو اپنے وطن دے واسطے

دوستو! آزادیاں دی پھر بہاراں ویکھنا!
ہون جتھے آپنے راکھے چمن دے واسطے

سرفروشی دا ہے دعویٰ سہل اے گُشتِ میاں
دل تے گردہ چاہیدا اے اس سخن دے واسطے

مشق

- 1- غزل دے ترتیبی شعر دا مطلب لکھو۔
- 2- پہلے دو شعراں وِچ شاعر نے بدن، دھن، کفن دے الفاظ قافیے دے طور تے ورتے نیں۔ دوجے شعراں وِچ کیہڑے الفاظ قافیے دے طور تے استعمال ہوئے نیں۔
- 3- ”دل تے گردہ چاہیدا اے“ ایس توں شاعر دی کیہ مراد اے؟
- 4- شاعر دے نیڑے مُلک داناں کس طراں زندہ کیتا جاسکدا اے؟

غزل

یار مینوں وی خوشی دا مُوئہہ وکھا تھوڑا جیہا
میری حالت زار اُتے مُسکرا تھوڑا جیہا

موت دا تے زندگی دا آگیا اوہنوں سواد
جینے چکھیا عشق تیرے دا مزا تھوڑا جیہا

میری غم دی رات، میرا عید دا دن ہو گیا
کیتا تیری یاد نے جد آسرا تھوڑا جیہا

مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

فضل چھڈ دے ویلے نوں تے سون ہمسایاں نوں دے
رات مک چلی اے ویلا رہ گیا تھوڑا جیہا

مشق

1- پیٹھ دے لفظاں دے اُلٹ معنیاں والے لفظ لکھو۔

خوشی، موت، تھوڑا، غم، رات

2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد بناؤ:

رات، عید، یاد، درد منداں، ہمسایاں

3- تھلے دتے گئے شعر دی تشریح کرو:

مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج

مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

غزل

جنہاں دا وی اُدم اُچرا رہوے گا
اوہناں دا اُچائیں بسیرا رہوے گا
ہنیرے وچوں اُنت جھٹے گا چانن
ہنیرا کدوں تک ہنیرا رہوے گا
سویرا جے اک وار ہُن ہو گیا تے
مُڑ ایتھے سدا ای سویرا رہوے گا
بڑے سَکھ دا گیڑ ہے آؤن والا
دلوں دُور دُکھاں دا گھیرا رہوے گا
زمانے تے اُکا نہ وِستیں زمانہ
کسے دا رہیا اے نہ تیرا رہوے گا
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہیا اے
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہوے گا
کری چل اُدم کری چل ناصر
کہ اُدم تھیں جینا اُچرا رہوے گا

مشق

- 1- حکیم شیر محمد ناصر دی ایس غزل وِچ کیہڑے کیہڑے لفظ قافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟
- 2- ایس غزل وِچ حکیم ہوراں اُدم دالفظ کیہڑے کیہڑے شعراں وِچ استعمال کیتا اے۔
- 3- لفظ اُدم دا کیہ مطلب اے؟
- 4- غزل دے دو جے شعر دی مختصر تشریح کرو۔

عید

مسجد دے مینار دے نیڑے دتی چن وکھالی
 آئی عید مبارک چٹئی گھڑی نصیبیاں والی
 ورہے دناں دا دن مبارک خوشیاں لیکے آیا
 کھانا دانا لیڈا لتا سب لوکاں منگوا یا
 فجرے مویں حماموں نہاتا نالے شیو کرائی
 سیٹ کرا کے والاں اُتے ہیئر کریم لوائی
 نوں منگائی ہوئی جُتئی مُر پالش کروائی
 پنج ہزاری ٹوپی سرتے ٹیڈھی کر کے پائی
 چُھان نوں میں تاؤ چٹھا کے وڈا شیشہ ڈٹھا
 عید پڑھن لئی کار کڈھائی مونہہ نوں کر کے مٹھا
 عید پڑھی تے فارغ ہو کے سدھا گھر نوں آیا
 رکھیا ہویا کچا راشن اندروں باہر کڈھایا
 سیویاں دے وچ آندے پا کے دُڈھ دے وچ پکانیاں
 باستی دے زردے اندر چھل کے گریاں پائیاں
 پنڈوں مُرغ منگائے ہوئے گھیو دے وچ تلائے
 آپ خمیرچ گھیو پوا کے تھندے نان لوائے
 جینیں، مَتریں، انگلیں، ساکیں، آہنڈ گواہنڈ گھلائے
 درتے آئے ہوئے سوالی خالی نہیں پرتائے
 ڈائینگ ٹیبل اُتے دھر کے آپ وی کھادا پیتا
 مار ڈکار اُتھند پڑھ کے شکر خدا دا کیتا
 اینے چر نوں باہر کسے نے گنڈا آکھڑکایا
 اُترن لگا پوڑی توں میں رُڈھدا تھلے آیا

گھٹی اکھ تے اگے وانگر گھٹی وچ ساں کلا
سُفنے ای سُفنے دے وچ مینوں عید کرائی اللہ

مشق

1- شاعر نے عید پڑھن دی تیاری کوں کیہتی۔ اک پیرا گراف وچ لکھو۔

2- عید پڑھن توں بعد شاعر نے کیہ کیہ کھا دا؟ ساریاں چیزاں دے نال لکھو۔

3- شاعر دی اکھ کوں گھٹی؟ دو جملیاں وچ بیان کرو۔

4- اکھ کھلن مگروں شاعر نے کیہ ویکھیا؟

5- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔

چن، پتھی، لیرا لٹا، فجرے مویں، ہیئر کریم، ڈٹھا،

نجیر، تھنڈے، متریں، ساک

غزل

مُونہوں بھانویں گل نہ نکلے، ہوٹھ پھڑک کے رہ جانده نین
انج وی اپنے دل دیاں گلاں، کہنے والے کہہ جانده نین

لہو دھریائے راہواں اُتے، اوہ مسافر ساتھی میرے
کنڈے دی ایک چو بھتے جیہڑے چھالے وانگوں بہہ جانده نین

بھلدے بھلدے بھل جانده نین، فریاداں دی عادت پنچھی
سہندے سہندے ادڑک لوکی، ہر سختی نوں سہہ جانده نین

توں چھویاں دے دستے جانچیں، میں ڈالاں دی خیر مناواں
تھکے ہوئے لوک جنہاں دی چھاویں آکے بہہ جانده نین

مشق

- 1- کنڈے تے کنڈھے نوں وکھو وکھ جملیاں وچ انج ورتو پئی فرق واضح ہو جاوے۔
- 2- ترجمے شعر دی تشریح کرو۔

امن

رنگ رنگیلے چرنے گھوکن، تھیں تھیں گھگی بولے
جندڑی پیلاں پاندی جاوے پھٹ پُرانے مولے

اُچیاں لمیاں بانکیاں نارائ گیت خوشی دے گاؤں
پُھلاں وانگوں کھڑ کھڑ ہسن ہسن تے شراموں

ساویاں پیلیاں چُنیاں لے کے فصلاں وہٹیاں بنیاں
بیری بیری بُور لَشکدا جیوں ہیرے دیاں کنیاں

تہاں تہاں چَن دا چانن، گجھیاں گجھیاں گلاں
مُٹھڑے مُٹھڑے بول پیار دے جیوں راوی دیاں چھلاں

کدھرے لکن مٹی کھیڈن، کدھرے کوڈی تپے
کدھرے کوئی ہیر سناوے کدھرے کوئی ٹپے

دارے دارے بڈھے نڈھے رل رل مل بہندے
اک دوہے دے دل دی سُنڈے اک دوہے نوں کہندے

بجڑ چارن فصلاں وڈھن، گاواں مجھیاں چوون
رات پوے تے تھکے تے مٹھی نیندر سوون

دُور دلدر جگ دے ہوون، دُور بلائیں نسن
امن دے مٹھے سائے پٹھان، جگ جگ لوکی وسن

مشق

پٹھلیاں محاوریاں تے ترکیباں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جاوے:

1- پٹھلیاں پانا

پُرانے پھٹ مولنا

لکڑی میٹھی

کھینڈناں

خوشی دے گیت گاؤنا

اک دوجے دے دل دی سُننا

دلدر دُور ہونا

بڈھے بڈھے

اجڑ چارنا

تھکے تھکے

گجھیاں گلاں

2- ایس نظم وچ پنجاب دی وسوں دے کجھ خاص انگ بیانے گئے نیں ترتیب نال ایہناں نوں گنواؤ۔

میں خیراں منگاں دیس دیاں

میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں
 اتھے کوئی کلی کُملاوے نہ
 کسے رُکھ نوں دُھپ سکاوے نہ
 اتھے پت جھڑ جھاتی پاوے نہ
 میں خیراں منگاں دیس دیاں

اتھے بھیناں دے سر کجے رہن
 اتھے مانواں دے دل رَجے رہن
 بھانیاں دے رشتے بچھے رہن
 میں خیراں منگاں دیس دیاں

اتھے فجراں آؤن چمک دیاں
 اتھے شرماں آؤن مہک دیاں
 مُڑ جاون راتاں سہک دیاں
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
 خیراں، شرماں، بھیناں، مانواں، بھانیاں، فجراں، شرماں، راتاں
- 2- دتے گئے محاوریاں نوں جملیاں وچ ورتو:
 خیراں منگنا، جھاتی پانا، ٹر جانا
- 3- ایس نظم وچ دیس پیار دے حوالے نال جو کجھ بیان کیتا گیا اے اوہنوں دس فقریاں وچ بیان کرو۔

شہید دی ماں

بھاگاں والیے ماںیں شہید دیے صبر شکر دی کوئی اقلیم ایں توں
پر بت اُچیاں سچیاں عظمتاں دا، کوں دساں میں کئی عظیم ایں توں

☆

تیرے دل دے ڈوہنگ نوں دیکھ کے تے میرے فن دا کالج کمبیا اے
میری سوچ نے توت دی چھمک وانگوں، انگ انگ وجود دا جھمبیا اے
سوچاں دھڑکیاں نہیں ذہن تھڑکیا اے، دل سو، جھ سمندریں ہمبیا اے
کتھوں حوصلہ لوں تے رنج دساں، لہو رنگیا کیہڑا شاہکار ایں توں
سچے رب رسول دے بعد ماںیں، میرے دیس دی گل مختار ایں توں

☆

کسے فلک دا فلک وی جان دا نہیں بن دے زخم میں کوں بہار ماںیں
تیرے پیراں دی جنت وی جان دی نہیں، تیری گود دے زخم دی سار ماںیں
جے کچھ جانے تے کر بل دی ریت جانے، یا مُر جان دا رب غفار ماںیں
پاکے نویں نکیل تاریخ نوں توں، میری قوم دے ہتھ مہار دتی
سہرا فتح دا دیس نوں بٹھنے لئی، سدھر لال دے سہرے دی وار دتی

☆

جتنے ظلم دی ککھ یزید جتے، اوتھے امن دی روشن دلیل ایں توں
ہڑھ موت دے جنہوں نہ ڈھاسکُن، اوس عزم دی سخت فصیل ایں توں
جینے فتح دے آن الہام ونڈے، لتھاعرش تھیں کوئی جبریل ایں توں
جینے حشر دے بعد وی چمکنا ایں ماںیں، توں ایں اوس خورشید دی ماں
میرے دیس دی مٹی سلکھنی ایں، جینے تیرے جیہی جی شہید دی ماں

☆

مشق

1- نظم ”شہید دی ماں“ د امرکزی خیال بیان کرو۔

2- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو:

اقلیم، پریت، چھمک، توت، شاہکار، ریت، مہار،
بڈھ، فصیل، سلکھنی

غزل

گنڈے بیج کے تُوں پھلاں دے اُگن دی اُمید نہ رکھ
جو کُجھ جنڈری دے پیالے وِچ آپ نچوڑیا ای آپے چکھ!
اکھیاں دی جُبوری کیہ کُجھ نظروں اولھے رکھدی اے
امبر اُتے نہ اک سورج نہ اک چن نہ تارے لکھ
ویلے کولوں پچھے رہنا جے تینوں منظور نہیں
بند کریں نہ کن کدے وی گھلی رکھیں اپنی اکھ!
مینوں تخت دا رُعب نہ دے تُوں لوبھ نہ دے توں محلاں دا
میتھوں کدے وی ہو نہیں سکدی سچ دی بندیا جھوٹھ دی پکھ!
اندر دی اکھ کھول کے عارف ویکھ اُچ نچ زمانے دی
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہولے ہوندے لکھ

مشق

- 1- جے کوئی بندہ ویلے دے نال چلنا چاہندا اے تے اوس نوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ ایس غزل دے حوالے نال لکھو۔
- 2- سچ تے جھوٹھ اک دوجے دے اُلٹ لفظ نیں ایس طراں دے کُجھ ہور لفظ ایس غزل وِچوں لکھو۔
- 3- بندہ جو کُجھ بیچ دا اے اوہو دُھدا اے ایس گل نوں شاعر نے اک شعر وِچ بیان کیتا اے اوہ شعر لکھو۔

غزل

بدّل اُڈے تے گم آسمان دِسیا
 پانی اُترے تے اپنا مکان دِسیا
 اوتھوں اگے فراق دیاں منزلاں سُن
 جتھے پہنچ کے اوہدا نشان دِسیا
 اوہدے سائبے ایہہ جگ ویران دِسیا
 اوہناں اکھاں چ ایسا جہان دِسیا
 ساڈے حال دی خبر اوہ رکھدا سی
 ساری عمر جیہڑا انجان دِسیا
 کم اوہو منیہ سی مشکلاں دا
 جیہڑا شروع چ بوہتا سان دِسیا

مشق

- 1- غزل دا پہلا شعر مطلع ہوندا اے جیہدے وچ ردیف قافیہ ہوندا اے۔
 ایس غزل دے مطلع وچ آسمان تے مکان قافیہ نیں۔
 غزل دے دو جے شعراں وچ کیہڑے کیہڑے قافیہ استعمال ہوئے نیں؟
- 2- غزل دے چوتھے شعر دی تشریح کرو۔

دیس پیار

جیہڑا دریا میرے دیس دیاں خداں وچ وگدا اے
اوہدا پانی میری جیہڑا نون شہتوں مٹھا لگدا اے

اوہدی نئی جیہڑی لو آتوں لکھاں سورج وار دیاں
میرے گھر وچ لو وٹن نئی جیہڑا دیوا جگدا اے

ایہدے عیب تے ایہدیاں صفتاں گہنے میریاں سدھراں دے
ایہہ چنگا اے یاں بھیرا اے شملہ میری پگدا اے

پھل تے سبزہ، رکھ تے بوٹے، سوسے دریا نہراں وی
ایس دھرتی دا چچا چچا جنت ورگا لگدا اے

اوہدے چوں خوشبو آوندی اے پیار خلوص محبت دی
نرم ہوا دا جیہڑا بٹھا ایس دھرتی تے وگدا اے

ایہدے پاروں رب سچے دے بوہتا نیڑے ہویا واں
رب شہ رگ توں نیڑے وسدا ایہہ تے لہو شہ رگ دا اے

ایہدی مہکاں والی مٹی سرمہ میریاں اکھیاں دا
ایہدا تاریاں بھریا امبر میرے دل نون ٹھگدا اے

میرا چہرہ میرا راکھا میری عزت میرا ناں
ایہہ دھرتی دا ٹوٹا خورے میرا کیہ کجھ لگدا اے

مشق

1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو۔

حداں، لکھاں، صفتاں، سدھراں، سوے، مہکاں،
اکھیاں، عزت، گہنے، بوٹے، نہراں

2- جمع بنا کے لکھو۔

جیہج، دیوا، چنگا، بھیڑا، شملہ، پگ، خوشبو، بُبھا، راکھا

3- نظم دامرکزی خیال اپنے لفظاں راہیں بیان کرو۔

اک طالب علم دی دُعا

پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 سُن لے دُعا، سُن لے دُعا
 خوشیاں کھیڈن نِت اِس گھر وِچ
 اِس دی اک اک راہ گُزر وِچ
 اپنے کرم دے پھل وسا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 نفرت سینیاں وِچوں دھوکے
 اک لڑی وِچ سبھ نوں پُر وِچ
 مہکیا ہويا ہار بنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 مولا سارے سر نوں جھکائے
 علم دا چانن منگن آئے
 ساڈیاں راہواں نوں رشنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 علم دے شہر دا صدقہ مولا
 بے علمی دا ملے رولا
 کر سبھناں نوں علم عطا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا

مشق

- 1- ایس نظم نوں زبانی یاد کرو۔
- 2- ایس نظم وِچ وطن تے علم لئی جیہڑیاں دُعاواں کیتاں گئیاں نیں اوہناں نوں اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

وطن آہلنا رہے سلامت

سونا رُپا، زمی وطن دی، میرا مان تران
واہی بیجی جھٹھر پاؤندی، گبھرو ڈھولے گان

ہت تُوں باہر نہ کاج سہیڑو، اوہڑ راہ نہ جاؤ
بے علماں دے ننگے پنڈے، علم دا باناں پاؤ

خُلق اخلاق سماج دی ورتوں، تھان تھان وٹدا جا
آل دوال ہنیرے دے وچ، ایہہ ریشماں ورتا

پیار، محبت جگ دی سوہیا، جیون دا دستور
محنت اک اک گھردا چانن، محنت رب دا نور

آہلنے دے وچ امن ہمیش، باہر جھٹکھو، جھنڈ
وطن آہلنا رہے سلامت، رہن سلامت کھنڈ

مشق

1- تھلے دتے لفظاں دے اُلٹ لکھو۔

زمی، محبت، چانن، محنت، امن

2- لفظاں دی جمع بناؤ۔

وطن، بانا، ہنیرا، رشم، آہلنا

3- ایس نظم وچ وطن نوں کاہدے نال تشبیہ دتی گئی اے؟

کیڑے پائے جاواں

جیڑے ویلے گھنٹی میرے
دھڑکی دی دروازے

اوسے وقت آرام والی
دھڑکی دھڑا دھڑا

اُتو رتی فون میرے دی
دھڑکی نبض اچانک

اُبھڑا ہے ٹی وی دے ویج
دھڑکی ڈسکو دی اگ

سر توں فیر جہاز اک لنگھیا
دھڑکی دل دی کوٹھی

اچن چیت اک ہارن گجیا
دھڑکی ہور اک بجلی

انج بریک کرپچی کوئی
دھڑکی ریت رگاں ویج

گھر دے اندر شور شرابا
دھڑکی سڑکو سڑکو

لوکاں مینوں گھیر لیا، میں کیڑے پائے جاواں
انور ایس سے دے ہتھوں گتیاں نوں ہتھ لاواں

مشق

- 1- شاعر دے پُر سکون ماحول وچ کس کس شے نے شور شرابہ پیدا کیتا؟
- 2- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
اُتورتی، ابھڑوا ہے، کوٹھی، اچن چیت، گوکاں، کٹاں نوں ہتھ لانا، کرپگی
- 3- ایس نظم دا مرکزی خیال لکھو۔

سکھ سنیہڑا

رَب رُسل دا نام پُکارو

کسے نوں دُکھ نہ دیو یارو

میرے دیس دیو وسکیو

میرے سجنو اتے رفیقو

رَب دیو بندو جگ دیو میتو

ویر نوں چھڈو پیار الیکو

چکڑ وچ نہ روڑے مارو

کسے نوں دُکھ نہ دیو یارو

رل مل کے اک تھیں بہہ جاؤ

وانگ بھراواں جھپٹیاں پاؤ

کتے نہ تیلی لوتی لاؤ

گھمّر پاؤ ڈھولے گاؤ

پیار دے سوہنے محل اسارو

کسے نوں دُکھ نہ دیو یارو

کسے دی ویر نہ پگ اچھالو

تھیں تھیں ساٹھ دے دیوے بالو

حکمت نال فولاد نوں ڈھالو

دُجیاں دے لئی جفر وی جالو

دُبدیاں تائیں پار اُتارو

کسے نوں دُکھ نہ دیو یارو

مشق

1- تھلے دتے مصرعیاں دا اُسان پنجابی وِچ مطلب لکھو۔

1- وِریں چھڈ وِپارا لیکو

2- کتے نہ تیلی لُوتی لاؤ

3- چکڑ وِچ نہ روڑے مارو

4- دُبدیاں تائیں پار اُتارو

2- ایس نظم دا مرکزی خیال اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

3- ”چکڑ وِچ روڑے مارن“ توں کیہ مُراد اے؟

غزل

ہے لاکے توڑ نبھاؤں دی فکر ساہ توڑیں
 میں آپ پہنچ گیاں رُکے قتل گاہ توڑیں
 اے اپنی آس اُمیدیں دا حشر ڈیکھے اج
 میں دل کوں گھیل کے گھن آیاں تیڈی راہ توڑیں
 کئی صدیں دی مسافت ہے، کیوں طے تھیں؟
 میڈے وجود توں گھن کے تیڈی نگاہ توڑیں
 میں اپنے مونھوں تیکوں چاہے وفا آکھاں
 نہ جیواں شالا دُعا منگاں ایں گناہ توڑیں
 اے دور او ہے جو اکوں حساب دان آکھو
 نہ آوے جیکوں گٹری وی ٹھیک ڈاہ توڑیں
 قدم قدم تیں شہنشاہیں دے تاج رُلدے پین
 اتھاہوں گھن کے محبت دی بارگاہ توڑیں
 میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہتھ ہے وَجٹا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

مشق

1- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ۔

قتل گاہ، حشر، گھیل، شالا، ہتھ، وَجٹا

2- ایس شعر دی تشریح لکھو۔

میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال

ہتھ ہے وَجٹا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

زراعتی گیت

سوہنی ہل تے پنجالی، کیڈا سوہنا لگے ہالی
سیاں لاؤندا تے دل بھر ماؤندا
اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
ایہہ تے بیچدا اے پیلیاں تے بتیاں توں
رنگ لاؤندا اے ویٹریاں تے چڈیاں توں
سارا دیس ایہدے گن پیا گاؤندا
اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
ایہنے کنکاں دے ڈھیر آج لائے نیں
ودھ مُنجیاں دے متے وی پکائے نیں
سوہنا مختناں دی جوت اے جگاؤندا
اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی
نویں ڈھنگ نویں سندراں توں جان دا
نالے فصلاں دے روگاں توں پچھان دا
ایہہ تے ویلے نال پیر اے رلاؤندا
اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
سوہنی ہل تے پنجالی
کیڈا سوہنا لگے ہالی

مشق

- 1- ایہ گیت زبانی یاد کرو تے سارے جماعتی رُل کے گاؤ۔
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔
ہل، سوہنا، زمیناں، پیلیاں، پتیاں، ویہڑیاں،
چنیاں، کنک، محنت، مچھی
- 3- تھلے دتے لفظاں دیاں اوازاں والے لفظ لکھو۔
سوہنی، کیڈا، ہالی، اٹھ، ول، پیلیاں، رنگ،
لاؤندا، بنیاں، ڈھیر
- 4- تیجے بندہ مفہوم اپنی زبان وچ لکھو۔

غزل

رہا گھلائیں موسم ساوے گھرو گھری
خُشبو کھلار دی وا جاوے گھرو گھری

☆

ہر ویڑیوں مکاوے ویلا کدورتاں
بُوٹے محبتاں دے لاوے گھرو گھری

☆

دُکھ استکی خزاں وانگروں پرائہم رہوے
آوے بہار ہُن جد آوے گھرو گھری

☆

خوشیاں سچیاں دی فیر بھاگوان رُت
ایس شہر آن ڈیرے لاوے گھرو گھری

☆

اکرام ہُن ہنیرا لنگھے نہ ایدھروں
چانن ہمیش پھیرے پاوے گھرو گھری

☆

مشق

1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لفظ لکھو:-

خُشبو، ساوے، خزاں، کدورتاں، ہنیرا

2- تیجے شعروچ شاعر نے جس گل دی تمنا کیتی اے اوس نوں اپنے لفظاں وچ لکھو۔

غزل

گھٹ نہیں اوہ پالن والے ہوندے نہیں
پر بوہتے رکھ پالن والے ہوندے نہیں

اوتھے ڈگن وچ دی لذتِ ملدی اے
جتھے کول سنبھالن والے ہوندے نہیں

نہیں جواب ضروری ہوندا ہر اک دا
کچھ سوال تے ٹالن والے ہوندے نہیں

اوہناں دے نال سانجھاں مکدیاں جاندیاں نہیں
جیہڑے دکھڑے جالن والے ہوندے نہیں

جنھاں دے وچ رُکے روانی پانی دی
کھال اچے اوہ کھالن والے ہوندے نہیں

وقت قبول کرے نہ احقر جنھاں نوں
اوہ سیکے مڑ ڈھالن والے ہوندے نہیں

مشق

- 1- ایس غزل وچ مطلع کیہڑا اے؟
- 2- ایس غزل وچ ”والے ہوندے نہیں“ بار بار استعمال ہو یا اے۔ شاعری وچ ایہہ نوں کیہ آکھیا جاندا اے؟
- 3- مقطع کس نوں آکھدے نہیں؟ ایس غزل دا مقطع لکھو۔
- 4- غزل دے چوتھے شعر دا مفہوم بیان کرو۔

بکرا منڈی

منّھا: بکرا کہ بکری کہ بھیڑوآں نوں پھڑاں جی

حکم کرو! کدھروں دی واڑے وچ وڑاں جی

ایہہ ویکھو دانہ اک ”اے ون“ مال چوں

ملکوال بولدا جے ایہدے وال وال چوں

ڈیڑھ من پگا ایہدا گوشت بھانویں تول لو

ایہدے نال بھانویں انگریزی وچ بول لو

ملک صاحب: گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولنائیں

ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولنائیں

سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں

ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

منّھا: پے جائے گا آپ نوں ایہہ پندراں ہزار دا

دانہ صاف ستھرا جے جھوٹ نہیں میں ماردا

ملک صاحب: پندراں ہزار وچ تے کار آجاندی اے

فون لگ جاندا اے بہار آجاندی اے

منّھا: ہولی بولو ملک صاحب! جھٹ نہ گزارے گا

سُن لیا بکرے تے دُھڈھ کڈھ مارے گا

تسین کچھ اگے وڈھو میں چکھے ہٹناں

مُل والی رستی نوں میں ہور ذرا وٹناں

پندراں ہزار چوں روپیہ گھٹ کر لو

مک گئی جے ہُن بس فٹو فٹ کر لو

ملک صاحب: چُپ اوئے گِٹھاں نال قد پیا مننائیں
اُڈے جاندے پنچھی دے پر پیا گننائیں
گلاں نیں توں صبح دیاں کتیاں تراشیاں
ساڈے جیہے شریفیاں نال کریں بدماشیاں

ملک صاحب! تئیں کیہڑے پاسیوں شریف او
منہا: اسیں بدماش آں تے تئیں ساڈے چیف او
گل سنو بُرا نہ منانا میری بات دا
سچی سچی دساں آج دن اے جمعرات دا
ہُن تئیں بکرے دا بھُل جاؤ رستہ
کم کرو ایس توں وی سستا تے ختہ
منڈی وپوں نکل کے تے شہر وچ وڑ کے
لئی جاؤ رستے چوں کُکڑ اک پھر کے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
بھیڑ و آل، گلاں، گنڈھاں، دندان، گٹھاں
- 2- محاوریاں دا مطلب لکھو۔
ہتھیاں نال گنڈھاں چاڑھ کے دندان نال کھولنا
اُڈے پنچھی دے پر گتنا، گلاں تراشنا
- 3- ایس مکالمے دا مفہوم اپنے لفظاں وچ لکھو۔

ملک صاحب:

گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولنائیں
ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولنائیں
سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سنے مینوں کئے وچ پینا ایں

فرہنگ

آ

آب حیات	سدا دی حیاتی دین والا پانی
آساشاں	سہولتاں
آلودہ	لہڑ یا ہویا
اڈیک	انتظار
آہرے لگنا	کسے کم کار وچ رُجھناں
آہنڈ گواہنڈ	پڑوسی
اُپڑنا	پہنچنا
اپیل	درخواست
اتھرو	آنسو
اِجڑ	بکریاں دا گلہ
اِج	وِج
اچھے	خاص
اُچیری	اُچی
اختا ہوکے	تنگ ہوکے
اُدَم	حوصلہ
اُساری	تعمیر
استقامت	پکیائی
اطاعت	فرمانبرداری
اک مُٹھ ہونا	اکٹھیاں ہونا
اکلایا	تنہائی
اگرچہ	اگے کچھے
اگیان	لا علم، جاہل
اقلیم	سلطنت، ملک

اُلی لہہ جانا	کائی لٹھ جانا
اُلکیو	نقش بناؤ
امبر	اسمان
اُمّت	قوم
انت	اخیر
انج	ایس طراں
انگ	رشتہ دار
انصار	مقامی لوگ
اوٹک	آخر کار
اونتری	بے اولاد، دغا باز
آہنا	گھونسلہ
ایانے	بچے

ب

بارڈر	سرحد
بارے	بار بار، متعلق
باکی نار	الٹھ ٹیار
بانے	لباس
باہنے	غلام
بھانے	پسند آنے
بھاگوان	خوش قسمت
بھاہ	اگ
بھانٹھڑ	الاؤ
بھاگاں بھری	خوش قسمت
بھنڈار	ذخیرہ، ڈھیر

پھپھیر --- پھپھٹی دا پتر
پھٹیا ہویا --- پلایا ہویا، مغرور
پھٹر --- زخمی
پھٹپر --- ٹٹی بھٹی
پھرک --- تڑپ
پکھوتا سیس --- پکھتاویں گا

ت

تاہنک --- انتظار
تڑکے --- سویرے
تڑنا --- آکڑنا
تڑکی تازی --- اعلیٰ نسل دے گھوڑے
تصوف --- روحانی علم
تصوّر --- خیال
تقویٰ --- پرہیزگاری، خدا دا خوف
تلقین --- ہدایت
تیز --- فرق
توکل --- بھروسہ
توقیر --- عزت، وقار
تھکیواں --- تھکاوٹ
تھندے --- روغنی

ٹ

ٹپکر --- مذاق، طنز
ٹوہراں --- شانناں
ٹھلھ نہ سکلیا --- سہہ نہ سکلیا

ث

ثقافت --- ریتاں، رسماں، رواج

بھوں گیا --- گھم گیا، چکرا گیا
بھورا --- ذرا، تھوڑا
بھوئیں --- زمین
بٹ بٹ --- حیرانی نال
برادری --- رشتہ دار
برگزیدہ --- چُنیا ہویا
بدیشی --- غیر ملکی

بندرہ

بلا --- مصیبت
بُھّا --- ہوادا جھوٹکا
بولی مارنا --- طعنہ دینا
بیا --- دو جا
بیلی --- دوست
بیعت --- ہتھ اُتے ہتھ رکھ کے وعدہ کرنا

پ

پڑائے --- سکے
پت جھڑ --- خزاں
پُجّا --- اپڑیا
پرہت --- پہاڑ
پہارا --- کھلارا
پُشتاں --- نسلاں
پنڈا --- جسم، جُشہ
پنگرنا --- پھٹنا
پنج ہزاری --- قیمتی، اک عہدہ
پکھ --- ملاوٹ، طرف
پیشانی --- مٹھا

چوکی	--- زیادہ	ثناء	--- تعریف
چھلاں	--- مسخریاں، شرارتاں	ج	
چچیاں	--- چیزاں	جا	--- جگہ، تھاں
چھڑاں	--- لہراں	جائے	--- جا کے
چھمک	--- نرم سوٹی	جاں نثار	--- جان قربان کرن والا
چھوپے پانا	--- چرخہ کتنا	جگدا	--- بلدا
چھوئیاں	--- تلواراں	جگراتا	--- رات داجا گنا
چھوین پشت	--- چھوین نسل	جندڑی	--- زندگی
ح-خ		جوکر	--- مسخرہ
حالت زار	--- بھیڑی حالت	جون	--- شکل، قسم
حرص	--- لالچ	جھانجھیرے	--- جھگڑے
حمد	--- اللہ دی تعریف	جھبڈے	--- چھیتی
خانوادہ	--- خاندان	جھڑی لگنا	--- مسلسل بارش ہونا
خطاب	--- عزت والا ناں	جھلکارا	--- درشن
خفیہ	--- لگیا ہویا	جھنبنا	--- مارنا
خورشید	--- سورج	جھنڈ	--- بچے دے وال
خورے	--- شاید	چ	
خیانت	--- بے ایمانی	چا	--- خوشی
د		چارا	--- علاج
دستگیر	--- ہتھ وٹڈان والا	چاہت	--- محبت
دلاسہ	--- تسلی	چاہوان	--- چاہن والا، خواہش مند
دلدر	--- دکھ	چپے چپے تے	--- تھاں تھاں تے
دلیر	--- دلیز	چتارن	--- ورد کرنا
دھوڑ	--- مٹی گھٹا	چٹ کپڑیئے	--- سفید پوش
دھن	--- دولت	چرخ	--- اسمان
دھرم	--- مذہب	چنتا	--- فکر

دھریائے	پیا سے	سرفروش	جان باز، جان قربان کرن والا
دھرتی	زمین	سردار	آقا
دھیا	اے بیٹی	سدا	بلاوا
ڈ		سدا ہراں	خواہشاں
ڈنگوری	سوٹی	سُفنا	خواب
ڈوہنگائی	گہرائی	سکھنا	خالی، کلا
ڈیہنم	دن	سے	ویلے
ر		سنگ	ساتھ
راکھی	حفاظت	سنگتی	ساتھی
رت	موسم	سنگھ	گلا، حلق
رُپا	چاندی	سنسار	دُنیا
رشناں	کرناں	سُنہیا	پیغام
رُشنا	چمکا	سوائی	زیادہ
رُکھاں	درختاں	سو بھا	خوبصورتی
رمز	اشارہ	سوکھ	سکھ
رولا	شور	سول	درد، تکلیف
ریت	رسم	سولی	پھانسی
رُجھ گیا	مصروف ہو گیا	سُو ہے	لال، سُرخ
ز		سہج	اسان، آہستہ
زمی	زمین	سہل	آہستہ، اسان
زُہد	عبادت	سیانا	عقل مند
س		سیہان	پہچان
سانگے	واسطے	ش	
سا کا چاری	رشتہ داری	شالا	اللہ کرے
سا کنیاں	رشتہ دار عورتاں	شباب	جوانی
ساوے	ہرے	شرک	کفر

ک	
کارکن	--- کم کرن والا
کتا بچہ	--- کٹی کتاب
کجنا	--- ڈھکنا
کال	--- قحط
کاگڑی	--- اگلیٹھی
کرتب دکھانا	--- تماشا دکھانا
گلی	--- جھگلی
کنگال	--- غریب، محتاج
کُوڑے	--- جھوٹے
کوسنگ	--- دشمن
کوکاں	--- چیکاں
کھنڈ	--- لاٹھی
کھنڈن	--- کھلرن
کھنہ	--- پَر
کھنڈور	--- چٹا سفید
کھیہ	--- خاک، مٹی
ککھ نہ رہنا	--- کچھ نہ رہنا
کلچر	--- رہن سہن
ق	
قلب	--- دل
قیادت	--- رہنمائی
گ	
گبھرو	--- جوان
گرہتی	--- گھٹی
گیر	--- دور، پھیرا

شرماکل	--- شرمیلا
شریکا	--- برادری
شعور	--- سمجھ، عقل
شفاعت	--- سفارش
شملہ	--- طُرہ
شوہ	--- خاوند، مالک
ص-ض	
صباح	--- سویر
صبون	--- صابن
صندلی	--- انگلیٹھی دی قسم
صوم	--- روزہ
ضبط	--- روکنا
ع-غ	
عالم	--- حالت
عاصیا	--- اے گنہگار
عجزی	--- عاجزی
عدل	--- انصاف
عرفان	--- پہچان
عزم	--- حوصلہ، ارادہ
عظمت	--- وڈیائی
غفار	--- بخشش والا
غم گسار	--- غم ونڈن والا
ف	
فراق	--- وچھوڑا
فصیل	--- دیوار
فیض	--- برکت

گورستان	قبرستان	مسافت	پنڈا، سفر
گھٹنا	ڈالنا	معرفت	پہچان
گراں	پنڈ	مستحق	حقدار
گھسمیلا	میلے رنگ دا	مسیر	ماسی دا پُتر
گھیل کے	کچھ کے	مشال	مشعل
ل		مشنڈا	ہٹا کٹا، بد معاش
لچھن	طور طریقے	من موہنا	دلکش
لکھاں	تحریر کراں	مُو لے	میلے
کلکر	لکارنا	مویں	میں وی
لو بھ	لاچ	مُشک	خوشبو
لو	چانن	مٹھڑا	مٹھا
لیٹا اتّا	کپڑے	معبود	جہدی عبادت کی جیوتی جاوے
لیکھ	قسمت	معروف	مشہور
م		من	دل
مان تران	فخر	منگ	مطالبہ
مانک	موتی منکے	مُوکَل	دکیل کرن والا
مانگ	والاں وچ چیر	مہاجر	ہجرت کرن والا
مبلغ	تبلیغ کرن والا	مہار	واگ، اُونٹ دی تکیل
محکم	کپی	ن	
مُتھی	مقرر	ناراں	ٹیاراں
متا پکانا	فیصلہ کرنا	نت	ہمیش
متر	دوست	نگہدار	محافظ
متیں	عقل دیاں گلاں	نمانا	وچارا
مڈھلی	بنیادی	نڈھے	منڈے
مڑ	فیر، دوبارہ	نمھی	ہلکی
مسادات	برابری	نکھٹ	تھک ہار جانا

نویکلا	--- انوکھا	وساھ	--- بھروسہ
و		ولاکے	--- مڑکے
واڑ	--- کنڈیاں دی واڑ یا احاطہ	وسنیک	--- وسن والے
واویلے	--- رونا دھونا	وسوں	--- رہن سہن
واہی وان	--- کسان	وسیب	--- رہن سہن

وت	--- دوبارہ	ہ	
وٹ	--- غصہ	ہڑھ	--- سیلاب
وٹی وٹی	--- رستی ہوئی	ہنک	--- بے عزتی
وخت	--- مصیبت، مشکل	ہکا بکا	--- حیران
وعظ	--- تقریر، نصیحت	ہما تڑ	--- ساڈے جیہے
ونجنا	--- جانا	ہمینا	--- تھکنا
ونگار	--- بلاوا	ہنجو	--- اتھرو
وڈیانا	--- عزت دینا	ہوکا	--- آہ بھرنا
ورشہ	--- پیودادے دی جائداد		

کتابیات

ناں کتاب	لکھاری/ترتیب کار	چھاپن ہار	چھاپن داور ہا
ابیات باہو	پروفیسر ڈاکٹر سلطان الطاف علی	حضرت غلام دستگیر اکادمی	1988
احسن القصص	مولوی غلام رسول عالمپوری	پنجابی ادبی اکادمی لاہور	1961
اکلاپے دامسافر	عارف عبدالمبین	ٹیکنیکل پبلشرز، لاہور	1972
بیلے بیلے	احمد ظفر	مکتبہ نو، روالپنڈی	1964
پانی وچ مدھانی	عبیر ابو ذری	عبیر ابو ذری، فیصل آباد	1994
دیوان گشتہ	میاں مولا بخش کشتہ	میاں مولا بخش کشتہ اینڈ سنز لاہور	1958
ڈونکھے پنڈے	پیر فضل گجراتی	اشاعت کدہ۔ گجرات	1963
سسی پنوں	ہاشم شاہ	پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	1985
سک متراں دی	حفیظ تائب	عزیز پبلشرز، لاہور	1979
ستاراں دن	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	عزیز پبلشرز، لاہور	1965
فجراں	رؤف شیخ	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1994
کلام شاہ مراد	شاہ مراد خانپوری	بزم ثقافت، چکوال	1966
کالے روہ جیہی صرف	اقبال سوکڑی	انڈس پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان	1978
کافیاں شاہ حسین	شاہ حسین لاہور	مکتبہ پنجدریا۔ لاہور	1964
کل کلام	منیر نیازی	ماورئی پبلشرز، لاہور	1988
کافیاں بلھے شاہ	سید بلھے شاہ	لوک ورثہ، اسلام آباد	1980
کلیات خواجہ فرید	خواجہ غلام فرید	پنجابی ریسرچ اکادمی، لاہور	1974
مہینہ وار لہراں شریف کنجاہی نمبر	ڈاکٹر سید اختر حسین اختر	مکتبہ لہراں، لاہور	1996
نویاں زیناں	اکرام مجید	مسلم پنجابی مجلس فیصل آباد	1990
ہمارے قائد	منظور حسین عباسی	ہجری مطبوعات کمیٹی اسلام آباد	1401
کی مدنی ماہی	قدر آفاق	اردو پنجابی محفل لاہور	
منزلاں	ڈاکٹر رشید انور	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1968
ہیر وارث شاہ	مرتبہ عبدالعزیز باریٹ لاء	پنجابی ادبی اکادمی، لاہور	1964
مثنوی مولانا روم	دفتر اول مولانا روم	مکتبہ اردو ادب، لاہور	1958
گھر دا بوہا	غلام رسول شوق	فیصل آباد	1990
بکرام منڈی	ڈاکٹر انعام الحق جاوید		